



LIETUVOS RESPUBLIKOS
ŠVIETIMO IR MOKSLO
MINISTERIJA



SPECIALIOSIOS
PEDAGOGIKOS IR
PSICHOLOGIJOS CENTRAS

Vega Dikčienė

Linkusių nusikalsti vaikų konsultavimas: praktiniai patarimai

**Metodinės rekomendacijos mokytojams ir
švietimo pagalbos specialistams**

Vilnius 2009

UDK 159.927(072)

Di-176

Leidiny s parengtas ir išeistas LR Švietimo ir mokslo ministerijos lėšomis

Parengė *Vega Dikčienė*

Redagavo *Zita Markūnaitė*

Viršelį sukūrė ir maketavo *Artūras Žičkus*

ISBN 978-609-417-004-1

PRATARMĖ

Šis leidinys – tai metodinė priemonė, skirta mokyklose ir kitose ugdymo įstaigose dirbantiems socialiniams pedagogams, psichologams, specialiesiems pedagogams, klasės ar grupės auklėtojams ir kitiems specialistams, kuriems tenka individualiai konsultuoti linkusius nusikalsti vaikus ir vykdyti minimalios priežiūros priemones.

Metodinės priemonės pagrindinis tikslas – supažindinti su individualaus konsultavimo ypatumais, pagrindiniais konsultavimo principais, etapais bei metodais, kurie skatintų linkusių nusikalsti vaikų teigiamus elgesio pokyčius.

Atsižvelgiant į tai, kad mokyklose ir kitose ugdymo įstaigose dirbantys specialistai negali skirti daug laiko individualiam konsultavimui (tam yra daug įvairių priežasčių, viena iš jų – didelis specialistų užimtumas), buvo pasirinkti konsultavimo metodai, kurie leidžia per ganėtinai trumpą laiką (vidutiniškai per 10 konsultacijų) paskatinti pozityvius elgesio pokyčius. Metodinėje priemonėje pateiktos rekomendacijos remiasi pagrindiniais trumpalaikio įsprendimus orientuoto konsultavimo principais ir yra papildytos kitų konsultavimo mokyklų siūlomais metodais. Konsultacijų pagrindinė idėja – aptarti linkusio nusikalsti vaiko poreikius ir atrasti socialiai pageidautinus būdus jiems pasiekti.

Metodinėje priemonėje aprašyti 8 konsultacijos etapai, į kuriuos konsultuojant vaiką būtina atsižvelgti. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad vieni etapai gali būti realizuojami labai greitai ar net praleidžiami, jei yra neaktualūs, o kiti gali užimti daugiau laiko nei viena konsultacija. Konsultavimo trukmė priklauso nuo konkrečios situacijos, linkusio nusikalsti vaiko motyvacijos bei aplinkos, kurioje jis gyvena. Kiekviename etape yra naudojami konkretūs metodai ir technikos, taip pat turi būti numatomos papildomos elgesio korekcijos priemonės, jų deriniai ir pan.

Jei skiriama mažiau nei dešimt individualių susitikimų, svarbu:

- individualias konsultacijas derinti su kitomis elgesio korekcijos priemonėmis (pavyzdžiui, grupiniu konsultavimu, laisvalaikio organizavimu ir pan.);
- bendradarbiauti su kitais specialistais, kurie skatintų vaiko teigiamų savybių atsiskleidimą, sudaryti palankias sąlygas teigiamai save išreikšti;
- pradžioje individualias konsultacijas teikti dažniau ir palaipsniui susiti-

kimus retinti. Pavyzdžiui, jei numatomos 6 konsultacijos ir tai truks tris savaites, tai pirmą savaitę reikėtų planuoti tris, antrą du, o trečią vieną užsiėmimą;

- tarp konsultacijų skirti namų darbus;
- bendradarbiauti su tėvais (globėjais).

Tikėtina, kad dalis specialistų, konsultuojančių linkusius nusikalsti vaikus, pasakys, kad tėvai (globėjai) nerodo jokios bendradarbiavimo iniciatyvos. Ir net neateina į mokyklą. Su tuo galima sutikti, tačiau akivaizdu ir tai, jog į mokyklą pakviesti tėvai dažniausiai išgirsta priekaištus, koks jų vaikas „negeras“, kiek daug rūpesčių sukelia aplinkiniams ir pan. Atsakykite, ar po tokių „konsultacijų“ tėvai norės jas tęsti? Matyt, kad ne. Nors šioje metodinėje priemonėje pateiktos rekomendacijos labiau skirtos pokalbiams su linkusiais nusikalsti vaikais, tačiau aprašyti pagrindiniai principai ir siūlomi metodai tinka ir darbui su tėvais (globėjais) bei pedagogais.

Esminis dalykas, kurį būtina akcentuoti individualių konsultacijų metu – tai orientavimasis į ateitį ir sprendimų paieška. Tai neturėtų virsti praeities įvykių perpasakojimu.

Šią metodinę priemonę galima naudoti konsultacijose:

- su nemotyvuotais vaikais;
- su vaikais, su kuriais jau buvo individualiai bendrauta ir / ar taikytos kitos elgesio korekcijos priemonės;
- kai vaikas negali pasakyti, ko nori ir / ar nelinkęs bendradarbiauti;
- kai reikia suprasti netinkamo elgesio priežastis, teikiant rekomendacijas kitiems specialistams ar tėvams;
- konsultuojant tėvus ir mokytojus;
- kai numatomos tik kelios konsultacijos ir joms skiriama mažai laiko;
- kai vaikas turi tikslus ir jam reikia padėti jų pasiekti.

1. PAGRINDINIAI INDIVIDUALIŲ KONSULTACIJŲ PRINCIPAI

Manoma, jog konsultuojamas asmuo **turi vidinį potencialą, gebėjimus ir galias keisti savo elgesį bei spręsti savo problemas.**

Įsivaizduokite, kad sutinkate specialistą, labiau už Jus motyvuotą pasiekti Jūsų tikslus. Jis nuolat aiškina ir nurodinėja, ką ir kaip reikia daryti, nuolat stebi ir nepaliaujamai koreguoja Jūsų elgesį. Kas nutiks? Greičiausiai Jūs palaipsniui liausitės savarankiškai priimti sprendimus, pradėsite abejoti savo gebėjimais, dings motyvacija ieškoti išeičių arba kils noras priešintis. Panašiai jaučiasi ir vaikas, kuriam nuolat nurodinėjama, ką ir kaip daryti. Norint skatinti linkusio nusikalsti vaiko teigiamus elgesio pokyčius ir didinti jo motyvaciją elgtis socialiai priimtiniu būdu, pirmiausia būtina tikėti, jog pats vaikas geba rasti sprendimą ir, be abejo, tam turi visus reikalingus gebėjimus. Konsultanto vaidmuo – padėti vaikui pažvelgti į problemą plačiau ir paskatinti ieškoti naujų galimybių, priimant sprendimus.

Konsultacijų metu klausiama ir domimasi. Konsultantas yra dėmesingas, domisi konsultuojamuoju, todėl pokalbyje pagrindinis vaidmuo tenka klausimams. Nevertinama gerai ar blogai mąsto konsultuojamas asmuo ir patarimai nedalijami. Laikomasi požiūrio, kad konsultantas negali žinoti, ką pasakys linkęs nusikalsti vaikas, kol neišklausys jo iki galo ir nesupras, ko jis nori, kas jam rūpi. Akivaizdu, kad konsultacija nėra tik klausimų ir atsakymų virtinė, tačiau konsultanto pastebėjimai ar nuomonės išsakymas baigiamas ne teigiamais, o klausimu, ką apie tai galvoja pats konsultuojamasis.

Konsultacijos pavyzdys

Vaikas: „Kaip Jūs galvojate, kas gali man padėti mokytis?“

Specialistas: „Tikiu, kad tokios galimybės yra ir tu jau apie tai mąstei. Kaip manai (kokios mintys kilo), kas tau gali padėti?“

Vaikas: „Gal mano brolis? Jis gerai mokėsi...“

Specialistas: „Kas dar?“

Vaikas: „Mama sakė, kad pasamdytų mokytoją.“

Specialistas: „O dar?“

Vaikas: „Aš pats, tik valios neturiu.“

Specialistas: „O dar?“

Vaikas: „Jei valių turėčiau... Jei žinočiau, kad paklaus, kai pasiruošiu...“

Specialistas: „Puiku! O dar?“

Ateitis yra svarbesnė už praeitį. Konsultacijų metu pagrindinis dėmesys yra skiriamas pokalbiui apie ateitį, aptariami pozityvūs tikslai ir naujos galimybės. Praeities įvykiai yra svarbūs, norint išsiaiškinti linkusio nusikalsti vaiko turimą patirtį: išgyvenimus, problemas, poreikius ir elgesio motyvus. Tačiau praeities tema pokalbyje neturėtų dominuoti. Norint paskatinti elgesio pokyčius, konsultacijos metu pagrindinis dėmesys skirtinas ateities planavimui, t. y. norų ir lūkesčių aptarimui, naujų galimybių bei sprendimų paieškai ir t. t.

Praktika rodo, jog svarstant linkusio nusikalsti vaiko elgesį per daug laiko skiriama praeities aptarimui ir mažokai – pokalbiui apie ateitį ir galimybes (svarbu nepamiršti, kad ne specialistas dalija patarimus, o pats vaikas kalba apie galimybes).

Pastaba. Jei konsultuojant pastebėsite, kad vaikas vengia kalbėti apie ateitį, praeities išgyvenimai jam yra labai skausmingi ir nuolat apie tai galvoja – į pagalbą pasitelkite vaikus konsultuojančius psichoterapeutus ar psichiatrus, be kurių vargu ar bus įmanoma pasiekti sėkmingų rezultatų.

Problema paverčiama pozityviu tikslu. Aptariant problemą (mokyklos nelankymą, agresyvų elgesį su gyvūnais, vagystes ir t. t.) domimasi, ką apie tai mąsto konsultuojamasis. Pavyzdžiui, Jūs galite galvoti, jog linkusio nusikalsti vaiko problema yra mokyklos nelankymas, tačiau pabendravus su vaiku išaiškėja, kad tai tik pasekmė, o priežastis – bendraamžių patyčios arba tėvų girtavimas namuose.

Netinkamo elgesio priežastys gali būti įvairios. Jos sužinomos tik paklausus paties vaiko. Konsultacijos metu būtina atrasti tikrąją problemą ir pasidomėti, kaip pats konsultuojamas asmuo įsivaizduoja situaciją be jos ir ko norėtų. Tokiu būdu problema paverčiama tikslu. Kai vaikas įsisažmonina, ko jis nori, galima tęsti konsultaciją aptariant galimybes šiam norui (tikslui) pasiekti.

Konsultacijos pavyzdys

Specialistas: „Mes su tavimi įvardijome kelias priežastis, keliančias susirūpinimą tavo tėvams ir mokytojams. Viena jų – mokyklos nelankymas (panašiai formuluojami klausimai ir apie alkoholio vartojimą, vagystes). Ką tu apie tai galvoji?“

Vaikas: „Net nežinau... Nenoriu aš tos mokyklos lankyti!“

Specialistas: „Nenori...(Rami, rodanti domėjimąsi pauzė. Jei vaikas nieko nesako, tęsiama.) Matyt, tam yra svarbių priežasčių. Esu įsitikinęs, kad žmonės šiaip sau nenustoja lankyti mokyklos (pasakoma labai nuoširdžiai ir supratingai). Gal norėtum daugiau apie tai papasakoti?“

Vaikas: „Nėra čia ką pasakoti. Man nuo pirmos klasės nesiseka. Visi mokytojai mane bara, kai pasiruošdavau pamokai, tai neklausdavo, o kai nepasiruošdavau... Žodžiu, kam tą mokyklą lankyti, jei vis tiek jos nebaigsiu.“

Specialistas: „Žinai, aš išgirdau kelis dalykus: netiki, kad gali sėkmingai mokytis ir tai, kad nesitiki baigti mokyklą. Ar teisingai supratau?“

Vaikas: „Taip.“

Specialistas: „Ar yra dar kažkas, kas nepatinka?“

Vaikas: „Aš jau seniai nelankau mokyklos ir nemanau, kad galiu pasivyti klasiokus.“

Specialistas: „Ar norėtum apie tai pasikalbėti?“

Vaikas: „Galim.“

Specialistas: „Sukonkretinkime, koks būtų šios konsultacijos (pokalbio) tikslas?“

Vaikas: „Kaip man lankyti mokyklą.“

Specialistas: „Išvardyk viską, kas tau atrodo svarbu, norint lankyti mokyklą.“

Pastaba. Konsultacijos metu gali norėtis užduoti papildomus, praplečiančius pokalbį klausimus, pavyzdžiui, pasidomėti apie santykius su klasės draugais ar apie mokymosi sąlygas namuose, tačiau to daryti nepatartina. Kodėl? Nes vaikas susipainios ir konsultacija nukryps netinkama linkme.

Konsultuojant atsakoma į klausimą „ko noriu“ ir keliami tikslai. Konsultantas linkusiam nusikalsti vaikui padeda rasti atsakymus, ko jis nori, kokio rezultato tikisi. Aptaria dabartinį elgesį ir skatina galvoti, kad, tenkinant tuos pačius poreikius, galimas ir kitoks elgesys. Konsultantas domėdamasis at-

skleidžia, kad išspręsti problemą ir pasiekti tikslą galima keliais būdais. Socialiai nepageidautinas elgesys – tik vienas iš jų. Konsultantas drąsina ir palaiko vaiką, padeda plačiau pamatyti elgesio pasekmių spektrą, suvaldyti baimes ir įsitikinimus. Tačiau konsultantas nei nurodinėja, nei auklėja. Tik tada, kai pats linkęs nusikalsti vaikas atras alternatyvius elgesio būdus, bus galima įgyvendinti pagrindinį konsultacijos tikslą – paskatinti pozityvius elgesio pokyčius. Gali atsitikti ir taip, kad pirmųjų konsultacijų metu vaikas užsisklęs savyje sakydamas, jog neturi problemų ir jam – viskas gerai. Neišsigąskite. Svarbiausia – tikėti konsultuojamojo potencialu ir galimybėmis, nenurodinėti ir nesiginčyti, nes nurodinėjimas užkerta kelią elgesio pokyčiams. Konsultantas gali išsakyti savo nuomonę ar teikti pasiūlymus, tačiau visuomet yra domimasi, ką apie tai galvoja konsultuojamasis, t. y. galutinį žodį dėl sprendimo priėmimo taria pats linkęs nusikalsti vaikas.

Konsultacijos pavyzdys

Specialistas: „Kaip žinai, šiandien aptarsime mokymosi klausimą. Ką apie tai manai?“

Vaikas: „Nieko, nematau čia jokios problemos.“

Specialistas: „Suprantu. Kaip manai, kodėl tavo mama išgyvena, kai tu nelankai mokyklos?“

Vaikas: „Ji galvoja, kad be mokslo aš prapulsiu.“

Specialistas: „O tu ką apie tai manai?“

Vaikas: „Manau, kad ir be mokslo galima išgyventi.“

Specialistas: „Taip, be mokslo galima išgyventi. Ir būtent tu planuoji išgyventi be mokslo?“

Vaikas: „Nežinau.“

Specialistas: „Jei galėtum dabar pasirinkti: pirmas variantas – sėkmingai mokytis arba antras variantas – toliau nesimokyti, kurį variantą pasirinktum?“

Pastaba. Nesvarbu, kurį variantą vaikas pasirinks, svarbu, kad jis tai padarytų nuoširdžiai ir be pykčio.

Įsivaizduokime, kad vaikas pasirinko antrą variantą. Specialistas turi padėti vaikui išsiaiškinti, ar jis gali pasiekti norimų tikslų be mokslo.

Specialistas: „Noriu pasiūlyti tau apie tai pakalbėti, ką apie tai manai?“

Vaikas: „Idomu, gerai.“

Specialistas: „Papasakok, ką tu veiksi po penkerių metų?“

Vaikas: „Dirbsiu statybose ir gerai uždirbsiu. Ten mokslo nereikia.“

Specialistas: „Ką norėtum dirbti statybose?“

Vaikas: „Mūrininku būsiu.“

Specialistas: „Ar jau moki mūryti?“

Vaikas: „Dar ne, bet išmoksiu.“

Specialistas: „Ar tai reiškia, kad tu mokysies?“

Vaikas: „Na taip, bet ne mokykloj. Mokysiuosi profesinėje.“

Specialistas: „Kaip manai, ar dabar galėtum eiti mokytis į profesinę mokyklą?“

Vaikas: „Dar ne. Ten tik po 10 klasių priima.“

Specialistas: „Tu dabar esi 9 klasėje. Iškilu prieštaravimas – norėčiau juo pasidalyti. Ar galiu?“

Vaikas: „Aš pats supratau. Jūs norite pasakyti, kad jei 10 klasių nebaigsiu, tai mokytis mūrininku negalėsiu.“

Specialistas: „Ar manai, kad yra kitas variantas?“

Vaikas: „Nežinau, turbūt nėra.“

Specialistas: „Matyt, jei nelankai mokyklos, tam yra priežasčių?“

Vaikas: „Nekenčiu mokyklos. Net tada, kai esu ramus, vis tiek esu visiems blogas.“

Specialistas: „Jei tai pasikeistų, ar lankytum mokyklą?“

Vaikas: „Gal, bet tai nepasikeis.“

Specialistas: „Įsvardyk viską, kas tau atrodo svarbu, norint lankyti mokyklą.“

**Pokyčiai skatinami mažais žingsneliais, o didelis tikslas siekiamas nu-
matant tarpinius tikslus.** (Ar galima suvalgyti drambį? Taip, tačiau dalimis.)
Norint paskatinti pozityvius elgesio pokyčius, svarbu sustiprinti motyvaciją.
Tai įmanoma, kai konsultuojamas asmuo pajus sėkmę ir kiek galima greičiau
pamatys rezultatą. Jei problema ar tikslas yra sudėtingi ir jų realizavimas užima
daug laiko – procesas suskaidomas į tarpinius tikslus (etapus), aptariamas pir-
mas žingsnis ir tikslo siekiama palaipsniui. Šio proceso aptarimas leidžia aiškiai

pamatyti eigos nuoseklumą ir sumažina baimes, stiprina pasitikėjimą savimi ir motyvaciją veikti. Tokiu būdu vaikas aiškiai įsivaizduoja, ką ir kaip reikia daryti, norint pasiekti rezultatą.

Konsultacijos pavyzdys

Specialistas: „Tu sakai, kad norėtum atrasti galimybes lankyti mokyklą. Išvardyk visus variantus, kurie tave tam paskatintų.“

Vaikas: „Geri pažymiai, geri mokytojai, įdomios pamokos, graži mokykla, mokyklos lankymas, mokymasis ir t. t.“

Specialistas: „Kuris variantas tau yra svarbiausias, kad lankytum mokyklą?“

Vaikas: „Mokymasis. Jei mokyčiausi, tai ir pažymiai būtų geri.“

Specialistas: „Ir kas tada būtų?“

Vaikas: „Manęs niekas nesvarstytų, mama būtų patenkinta, aš gerai jausčiausi“.

Specialistas: „Kaip manai, kas gali paskatinti mokytis? (Vaikui išvardijus, prašoma sudėlioti išsakytas mintis pagal jų svarbumo įtaką mokymuisi – pradedant nuo svarbiausios.)

Pastaba. Atminkite, kad minėtas problemas vaikas jau sprendė, tačiau apsi-
stoję ties netinkamu sprendimu ir jį ištiko nesėkmė. Todėl jūsų užduotis dabar –
paskatinti vaiką ieškoti naujų sprendimo būdų, padėsiančių jas įveikti. Elgesys ims
keistis, kai problema bus pakeista konkrečiu tikslu ir kai vaikas pats įsitikins, jog
pakeitus elgesio strategiją, tikslas pasiekiamas.

Specialistas: „Matau, kad dalis tavo išvardytų minčių apie mokymąsi priklauso
nuo tavęs, o dalis – nuo kitų asmenų. Nuo ko tu galėtum pradėti, kad situacija
pagerėtų?“

Vaikas: „Na gal pradėčiau daryti namų darbus.“

Specialistas: „Ar teisingai suprantu, kad dabar namų darbų nedarai?“

Vaikas: „Nedarau. Trūksta valios, neprisiverčiu. Net nežinau kodėl.“

Specialistas: „O dabar papasakok, kada tau patogiausia atlikt namų užduotis?
Nuo ko pradėtumei ir ką darytum, kad būtų padaryti vienos dienos namų dar-
bai? Pavyzdžiui, rytdienos?“

Vaikas: „Manau, kad namų darbus ruoščiau nuo 20.00 val., nes po pamokų turiu susitikti su draugais. Prieš tai dar reikėtų pavalgyti. Ir pradėčiau.“

Specialistas: „Puiku. Papasakok smulkiau. Kur geriausia būtų ruošti namų darbus?“

Vaikas: „Manau, kad pradžioje padaryčiau matematikos namų darbus. Paprastai tai atlieku lovoje, bet manau, kad geriausia būtų ruošti prie stalo virtuvėje.“ (Pokalbis tęsiamas tol, kol vaikas aiškiai pamato visą seką veiksmų, kuriuos jis turi atlikti, jei nori paruošti namų darbus.)

Pastaba. Kalbant apie valią, reikėtų turėti omenyje, kad pokalbis vyksta apie motyvaciją. Todėl toliau tęsiant konsultaciją būtų kalbama ne tik apie tai, kas motyvuotų (paskatintų) atlikinėti namų užduotis, bet ir kas gali sutrukdyti bei kaip tas kliūtis įveikti.

Konsultacijos metu įveikiamas pasipriešinimas, baimės ir klaidingi įsitikinimai. Konsultuojant linkusius nusikalsti vaikus, kartais gali tekti išgirsti, jog tai kvaila, neįmanoma, nėra tam sąlygų ir kitokių pasipriešinimą atskleidžiančių pasakymų. Pasipriešinimo įveikimas yra neatsiejama konsultacijos dalis. Dažniausiai pasipriešinimas atsiranda, kai tenka ieškoti sudėtingų situacijų sprendimo ar išsigąstama didesnių pokyčių. Konsultuojant linkusį nusikalsti vaiką, jo tėvus (globėjus), o kartais ir savo kolegas, reikia būti pasiruošus su jais aptarti iškilsiančias kliūtis, skatinti pašnekovą pažvelgti į situaciją plačiau bei ieškoti galimų išeičių. Pasipriešinimas ir neigimas byloja, jog konsultacija pasiekė lūžio tašką – visa tai aptarus, prasidės naujų variantų paieška (detaliau apie tai bus aprašyta kitame skyriuje).

Penki „NE“, kurių būtina laikytis konsultuojant:

- **Nepertrauk.** Leiskite kalbėti. Juk apie tai, ką galvoja ir kuo tiki linkęs nusikalsti vaikas, sužinosite tik tuo atveju, jei jis kalbės.
- **Nekritikuok ir nevertink.** Kritika – dialogo mirtis. Kritika ir vertinimas žengia koją kojon. Dažniausiai, išgirdęs vertinimą ar kritiką, konsultuojamasis užima gynybinę poziciją ir, netgi jei prieš tai buvo linkęs svarstyti pokyčių galimybę, nebenori apie tai galvoti.

- **Neauklėk (nepiršk savo nuomonės).** Buvo minėta, kad, norint užtikrinti teigiamus elgesio pokyčius, labai svarbu paisyti paties vaiko nuomonės ir sprendimų. Jei konsultuojant pageidaujate pateikti siūlymus ar išsakyti savo nuomonę, visada pasidomėkite, ką apie tai galvoja pats konsultuojamas asmuo. Priešingu atveju Jūsų pamokymus vaikas suvoks kaip moralizavimą ir tam priešinsis.
- **Negąsdink.** Vargu ar galima tikėtis sąmoningo sprendimo priėmimo ir ilgalaikių teigiamų elgesio pokyčių, jei vaikas yra išsigandęs. Baimė ir išgąstis skatina puolimą, sąstingį arba bėgimą. Ir jokių būdu neskatina atvirumo, kuris yra būtinas, formuojant ilgalaikius teigiamus elgesio pokyčius bei tyrinėjant esamą padėtį.
- **Neišduok.** Aptariant ir gvildenant situaciją, konsultuojamasis gali papasakoti daug jam svarbių dalykų, todėl konfidencialumas ir jo išlaikymas – ypatingas faktorius ne tik konsultavimo metu, bet ir jį užbaigus.

2. PASIRUOŠIMAS KONSULTAVIMUI

2.1. Žvilgsnis į save

Ši metodinė priemonė yra patarimojo pobūdžio ir gali būti derinama su kitomis elgesio korekcijos priemonėmis, tačiau kiekvienas specialistas gali rinktis ir kitus metodus. Visgi yra kelios taisyklės, kurių patartina laikytis prieš pradėdant konsultuoti. Atminkite, kad Jums lemta susitikti su linkusiais nusikalsti vaikais, kurie jau bendravo su įvairių sričių specialistais, ir jiems taikytos įvairios elgesio korekcijos priemonės ir konsultacijos nedavė pageidautino rezultato.

Turbūt nekyla abejonų, jog būtent nuo specialisto asmenybės, jo vidinės energijos, nuostatų, individualaus požiūrio, pasitikėjimo savimi ir dar daugelio kitų dalykų priklauso konsultacijos sėkmė. Todėl norint pasiekti numatytų tikslų pats svarbiausias ir sėkmę garantuojantis dalykas esate Jūs. Galima būtų pasakyti, jog teorinės žinios yra būtina, bet nepakankama sąlyga užtikrinat konsultacijos sėkmę.

Prieš pradėdant konsultuoti linkusį nusikalsti vaiką specialistui svarbu atsakyti į kelis klausimus, kurie pagal pobūdį gali būti skirstomi į grupes.

Žinių (profesiniai) klausimai, kurie susiję tam tikromis teorinėmis paradigmomis, su žiniomis apie asmenybės raidos, socialiai nepageidautino elgesio formavimosi ypatumus ir pan. Specialistas turėtų žinoti:

- kuo yra ypatingas vaikystės laikotarpis;
- kas daro įtaką socialiai nepageidautino elgesio formavimuisi;
- kas sukelia elgesio pokyčius;
- kokie specialistai turėtų padėti vaikui įveikti netinkamą elgesį ir suformuoti socialiai priimtina;
- kas dar gali ir turi dalyvauti ugdymo procese;
- ir t. t.

Į šiuos klausimus dažniausiai atsakoma įgyjant specialybę, dalijantis žiniomis su kolegomis, taip pat įvairių kvalifikacijos kėlimo kursų metu bei skaitant literatūrą.

Asmeniniai klausimai, kuriuos specialistai dažniausiai užduoda sau prieš pradėdami konsultuoti, nes šie klausimai yra susiję su specialisto savęs pažinimu:

- ar aš turiu pakankamai žinių ir gebėjimų;
- kokių žinių ir gebėjimų man trūksta ir kur galiu kelti kvalifikaciją;
- kokios mano savybės man užtikrins sėkmingą konsultavimą;
- kokios mano savybės gali sutrukdyti ir kaip jas suvaldyti, eliminuoti;
- ką aš galvoju apie konsultuojamąjį, kokie kyla jausmai jo ir jį supančios aplinkos atžvilgiu;
- ar tai, ką galvoju ir jaučiu, man padeda bendrauti siekiant tikslo;
- ar mano įsitikinimai man padeda, ar trukdo konsultacijos metu;
- ir t. t.

Prieš pradėdant konsultuoti paklauskite savęs:

1. Kodėl imuosi šio darbo? Jei atsakant suprasite, kad linkęs nusikalsti vaikas Jums rūpi, kad norite būti su juo sprendžiant jam svarbius gyvenimo klausimus ir problemas ir Jums yra įdomu su juo bendrauti – tai jau esate pasiruošęs.

Jei atsakant į klausimą supratote, jog ruošiatės konsultuoti, nes reikia ar liepė ir visai nenorite to daryti, Jums neįdomu bendrauti ir nenorite dalyvauti šio vaiko gyvenimo kelio paieškose – tai būkite sąžiningas ir nepradėkite konsultuoti. Tegul su šiuo „sunkių“ vaiku bendrauja kiti.

2. Ką jaučiu ir galvoju apie būsimą konsultaciją? Jei turite idėjų ir tikite, kad Jums gali pasisėkti, jei jaučiate lengvą nerimą ir rūpestį, jei yra daug klausimų, bet nėra atsakymų, jei planuojate kalbėti apie galimybes, bet dar nežinote sprendimų – tai Jums tikrai gali pasisėkti ir verta pradėti konsultuoti.

Jei jaučiatės viską žinantis, jei jau sugalvojote, ką patarsite ir ką šis jaunas žmogus turi padaryti, jei manote, kad privalote pasakyti, ką jis daro blogai – tai būkite sąžiningas ir nekonsultuokite. Tegul tai daro kiti.

3. Ką jaučiu ir galvoju apie šį asmenį? Jei vaikas Jums įdomus, jei jo poelgiai nekelia pasibaisėjimo, jei tikite, kad šis jaunas žmogus gali atrasti kitus elgesio būdus – pradėkite konsultacijas ir tikėkite, kad Jums pasisėks.

Jei šis jaunuolis Jums sukelia pyktį, jei netikite, kad jis gali pasikeisti – nekonsultuokite.

Klausimai, susiję su konsultacijos struktūra (eiga).

Šie klausimai yra svarbūs pradedant konsultuoti ir tęsiant konsultacijas, pasirenkant poveikio priemones, metodus ir technikas, įvertinant pasiektus rezultatus ar numatant kitas darbo su vaiku formas. Ieškoma atsakymo į šiuos klausimus:

- kada pradėti / baigti konsultavimą;
- nuo ko pradėti;
- kiek laiko turi trukti konsultacija;
- kokias poveikio priemones pasirinkti konsultuojant konkretų asmenį;
- kokio rezultato galiu tikėtis šiandien;
- kaip suderinti kitas poveikio formas ir kokias pasirinkti;
- ar buvo skirti namų darbai, kaip juos aptarsiu;
- į ką galiu kreiptis patarimo, su kuo galiu bendradarbiauti;
- ir t. t.

2.2. Surinkite informaciją apie vaiką prieš pradedant konsultuoti

Kaip buvo minėta anksčiau, konsultacijos metu pagrindinis dėmesys turi būti skiriamas pokalbiui apie ateitį ir tikslus. Todėl visa informacija apie vaiko įvykdytus prasižengimus (nusikaltimus), jo tėvus, gimines, mokymosi ypatumus ir t. t. turi būti surinkta prieš pradedant konsultuoti. Išankstinis informacijos surinkimas Jums leis sutaupyti laiko pokalbiui apie ateitį ir elgesio pokyčius. Atminkite, kad konsultacijos metu klausimai apie linkusio nusikalsti vaiko šeimą, draugus, mokytojus, buvusius įvykius yra svarbūs Jums, tačiau ne vaikui. Kita vertus, norint geriau suprasti vaiką ir jo elgesio priežastis, svarbu neapsiriboti tik konsultacijų metu gauta informacija.

2.3. Surinkite teigiamą informaciją

Prieš pradedant konsultuoti linkusį nusikalsti vaiką dažniausiai žinoma daug neigiamos informacijos ir beveik nieko teigiamo. Įsivaizduokite, kad Jūs einate pas specialistą, kuris žino viską, ką esate padaręs blogai, ką nuskriaudęs. Taip pat yra informuotas apie visas Jūsų nesėkmes ir nemalonius išgyvenimus, tačiau apie Jūsų geras savybes ir pasiekimus net neįsivaizduoja. Ką norėtumė-

te jam pasakyti ir apie ką nenorėtumėte kalbėti? Turbūt nenorėtumėte kalbėti apie nemalonius Jums dalykus ir nesėkmes, tačiau labai norėtumėte pasakyti, ką esate padaręs gero, ką sugebate ir t. t.

Konsultacijos metu, ypač konsultacijos pradžioje, reikėtų konsultuojamam asmeniui parodyti, jog Jūs pasidomėjote jo sugebėjimais ir tikite juo. Teigiamos informacijos surinkimas prieš konsultaciją yra būtinas, nes konsultantas turi būti pasiruošęs kalbėti ne tik apie neigiamus dalykus, bet ir pozityvius, ne apie tai, ko vaikas nepadarė, o apie tai, ką gali padaryti. Atminkite, kad, jei akcentuosite nepageidautiną, blogą elgesį – tai neliks vietos aptarti naujas galimybes ir pozityvius pokyčius. Todėl prieš pradėdant konsultuoti svarbu surinkti teigiamą informaciją:

- ką vaikas moka daryti;
- ką jis moka daryti gerai;
- kokiais gebėjimais išsiskiria iš bendraamžių;
- kuo domėjosi vaikystėje ir domisi dabar;
- ką gero yra padaręs;
- ar moka užjausti, kada tai pasireiškia;
- su kuriais mokytojais sutaria;
- ir t. t.

2.4. Bendraukite ir domėkitės linkusiu nusikalsti vaiku ne tik konsultacijos metu

Dažnai pasitaikanti klaida – tai konsultanto bendravimas su vaiku tik konsultacijų metu arba svarstant jo elgesį posėdžių metu. Reikėtų atsiminti, kad domėjimasis turi vykti nuolat. Šį vaiką reikia matyti kiekvieną dieną ir parodyti jam, kad jis Jums rūpi.

2.5. Suburkite komandą

Nedirbkite vienas, nes tikimybė įgyvendinti išsikeltus tikslus taps labai menka, juk vaikas didesnę laiko dalį praleidžia ne specialisto kabinete. Bendradarbiaukite su kitais specialistais, kurie padės įgyvendinti išsikeltus tikslus. Išsiaiškinkite, kokie mokytojai ar kiti specialistai vaikui yra svarbūs, su kuriais jam įdomu bendrauti. Visus juos pakvieskite dirbti kartu.

2.6. Būkite atsakingas ir adekvatus

Prieš konsultavimą apibrėžkite savo ir kitų atsakomybės ribas. Atminkite, kad konsultantas neturi neribotų galių. Ne tik Jūs, bet ir pats vaikas, jo tėvai, kiti specialistai yra atsakingi už tai, kas vyksta. Visą konsultavimo laikotarpį atminkite, kad atsakomybė – tai pyragas, kurį valgote kartu su kitais.

2.7. Bendradarbiaukite su tėvais (globėjais)

Bendradarbiavimas su tėvais yra labai svarbus keliais aspektais:

- **pirma**, bendradarbiaujant su tėvais Jūs sužinosite daug svarbios informacijos apie jų vaiką. Niekas kitas negali tiek daug papasakoti apie vaiką, kaip jo tėvai. Tėvai – tai tie asmenys, kurie geriausiai žino, ką jų vaikas mėgsta, kas jam patinka, kaip jis elgiasi susidūręs su sunkumais ir kas jį džiugina;

- **antra**, susitikus su tėvais Jūs galite sužinoti daug svarbios informacijos apie šeimos ypatumus, taikomą auklėjimo stilių, šeimos narių tarpusavio santykius;

- **trečia**, vykstant elgesio pokyčiams ir ieškant naujų galimybių yra būtinas vaiko palaikymas ir parama, o tėvai yra tie asmenys, kurie kiekvieną dieną yra šalia ir gali užtikrinti tinkamą paramą.

Dažna problema, su kuria gali susidurti konsultantas, tai tėvų nenoras bendradarbiauti. Dažniausiai tėvai nenori bendradarbiauti, nes jiems teko teisintis ar net materialiai atsakyti už jų vaiko netinkamą elgesį. Linkusio nusikalsti vaiko tėvai jaučia nusivylimą ir netiki, jog galima padėti jų vaikui. Jie yra pavargę nuo kritikos, nuo pastabų, ko jų vaikas nemoka ar ką daro blogai. Jei Jūs kviesumėte tėvus susitikti, o jie atsisakytų – nepasiduokite emocijoms ir būkite atkaklus bei kantrus. Pagrindinė taisyklė norint pakviesti tėvus bendradarbiauti – pasidomėkite, ką jų vaikas moka, gali ir nori daryti, kas jam sekasi ir kaip tai galima būtų sustiprinti. Kalbėkite apie sprendimus, o ne apie problemas. Leiskite tėvams išsipasakoti savo nuogąstavimus, pasidalyti išgyvenimais bei pasiteisinti, jog jie darė viską, kas būtina, norint užauginti gerą vaiką. Pasitikėjimu grindžiamų santykių su tėvais užmezgimas yra būtinas, norint užtikrinti teigiamus vaiko elgesio pokyčius per ganėtinai trumpą laiką.

3. POTENCIALĄ IR NAUJAS GALIMYBES ATSKLEIDŽIANTYS KLAUSIMAI

Individualių konsultacijų metu labai svarbu domėtis linkusiu nusikalsti vaiku ir užduoti jam klausimus, leidžiančius plačiau pažvelgti į situaciją, įveikti baimes ir klaidingus įsitikinimus, ieškoti galimybių ir naujų sprendimų bei priimti atsakomybę už išsikeltų tikslų įgyvendinimą.

Siekiant paskatinti teigiamus elgesio pokyčius, užduodami klausimai, kurie:

- padeda sukurti pasitikėjimu ir pagarba grindžiamus santykius;
- skatina savianalizę;
- rodo tikėjimą vaiko vidiniu potencialu (galimybėmis);
- leidžia konsultuojamajam atsiskleisti ir išsakyti savo nuomonę, lūkesčius ir svajones;
- sudaro saugią konsultacinę terpę, kurioje galima atvirai kalbėti apie savo baimes ir ieškoti jų įveikimo būdų;
- mažina pasipriešinimą ir skatina dialogą;
- skatina pozityvų mąstymą, drąsina ir yra orientuoti į sprendimų paiešką;
- didina kūrybiškumą;
- motyvuoja (atsakymuose glūdi atradimai ir naujos galimybės);
- sudaro sąlygas pasijusti svarbiu ir atsakingu priimant sprendimus;
- padeda surasti geriausią sprendimą ir sudaryti veiksmų planą tikslui pasiekti;
- leidžia pačiam konsultuojamajam tyrinėti savo situaciją ir problemas bei atrasti labiausiai patrauklius problemos sprendimo būdus.

Tinkamai užduoti klausimai skatina elgesio pokyčius. Tačiau, kaip rodo praktika, tinkamai suformuluoti ir užduoti klausimą gana sudėtinga. Todėl toliau lentelėje yra pateikti klausimų pavyzdžiai ir aprašytos situacijos, kuriose juos galima naudoti.

Klausimų tipas	Klausimų pavyzdžiai
<p>Uždari klausimai – tai klausimai, į kuriuos lengva atsakyti vienu žodžiu. Dažniausiai užduodami, kai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • reikia taupyti laiką ir greitai priimti sprendimą; • reikia pasitikslinti, kai esmė pakankamai aiški; • atsakymas yra žinomas; • reikia trumpo atsakymo „taip“ arba „ne“; • yra keli variantai ir reikia pasirinkti vieną. <p>Uždarų klausimų neturėtų būti per daug, nes jie neplėtoja pokalbio ir neatskleidžia konsultuojamo asmens potencialo. Kai jų yra per daug, sukuriama tardymo, o ne konsultacijos atmosfera.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ar tau patinka klasės draugai? • Kada ateisi (kurią valandą, dieną)? • Kuris draugas yra pats geriausias? • Ar nori lankyti būrelį, ar būsi savanoriu padedant prižiūrėti gyvūnus? • Ar tu gyveni su močiute? • Ar vakar buvai mokykloje? • Ką veikei vakar? <p>Pastaba. Užduodant klausimą, labai svarbi intonacija. Uždaras klausimas gali tapti atviru, priklausomai nuo Jūsų balso tembro ir intonacijos.</p>
<p>Atviri klausimai – tai klausimai, kurie skatina išsamius atsakymus ir nuomonių, lūkesčių, tikslų svajonių atskleidimą. Atsakymai į šiuos klausimus nenuspėjami ir skatina naujų galimybių atskleidimą. Dažniausiai užduodami, kai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • skatinamas gilesnis mąstymas; • norima situaciją pamatyti plačiau ir išsamiau; • skatinamas įsisiūmoninimas ir atkreipiamas dėmesys į detales; • skatinamas kūrybiškumas; • stiprinamas asmeninės atsakomybės pojūtis; • aptariant vertybes, baimes, įsitikinimus; • įsisiūmoninant tai, kas neaišku, tačiau svarbu; • skatinamas bendradarbiavimas ir atvirumas. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ką manai apie...? • Kaip pasikeis situacija, kai...? • Kaip pasikeis tavo gyvenimas, kai tu...? • Išvardyk ir pakomentuok visus įmanomus variantus, kurie tau padėtų pasiekti tikslą. • Kaip sužinosi, kad pasiekei tai, ko norėjai? • Kaip vertini šio pasakų veikėjo gyvenimą? • Apibūdink situacijas, kuriose jautiesi gerai? • Kaip manai, kuo skiriasi laimingi ir nelaimingi žmonės? • Ką tu jauti, kai mama ant tavęs pyksta? • Kas šioje situacijoje tave jaudina? • Kaip jautiesi? • Kokiose situacijose jautiesi gerai?
<p>Pradžios klausimai – tai klausimai, kurie užduodami:</p> <ul style="list-style-type: none"> • konsultacijos pradžioje; • užmezgant kontaktą; • prisimenant konsultacijų metu pasiektus rezultatus; • nustatant konkretų konsultacijos tikslą. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kaip jautiesi? • Kaip manai, koks mūsų susitikimo tikslas? • Kas įvyko po mūsų paskutinio susitikimo (aptarimo)? • Ką norėtum aptarti? • Nuo ko norėtum pradėti? • Kas naujo?

<p>Situacijos aptarimo (tyrinėjimo) klausimai – tai klausimai, kurios užduodant galima geriau suprasti, kas konsultuojamam asmeniui yra svarbu. Dažniausiai užduodami:</p> <ul style="list-style-type: none"> • norint geriau suprasti, kaip situaciją vertina konsultuojamas asmuo; • įsisažmoninant svarbias gyvenimo sritis; • nustatant pasitenkinimo esama situacija lygį; • derinat detales ir visumą. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kokie įvykiai tau buvo svarbūs? • Kokiose situacijose jautiesi laimingas? • Kas dar vyko tuo metu? • Išvardyk, kas tau yra svarbu, norint būti laimingu (gerai mokyti). • Ką darei, kad tai pasiektum?
<p>Klausimai apie tikslą – tai klausimai, leidžiantys atskleisti lūkesčius ir sukonkretinti tikslą.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ko norėtum? • Ko norėtum dar? • Koks yra tavo tikslas? Kaip tai atrodys? • Kokio rezultato tikiesi? • Kas bus tada, kai įveiksi šią problemą? • Kaip sužinosi, kad pasiekei tai, ko norėjai? • Kas bus tada, kai tu tai gausi? • Koks bus galutinis rezultatas?
<p>Patiklinimo klausimai. Dažniausiai užduodami, kai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • norima išsiaiškinti detales; • gilinamasi į situaciją ir skatinama mąstyti giliau ir plačiau; • norima paskatinti įsisažmoninimą; • ieškoma naujų galimybių. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ką turi omenyje, papasakok daugiau. • Gali papasakoti daugiau? • Papasakok smulkiau. • Kas dar? O dar kas?.. • Ką dar apie tai galvoji? • Tai gerai? Tai blogai? Paaššink, prašau. • Ką, tavo manymu, tai reiškia (gali reikšti)? • Kokie variantai būtų labiausiai priimtini? • Kokius dar kitus variantus (sprendimus) svars- tei?
<p>Variantų pasirinkimo klausimai – tai klausimai apie galimybes ir sprendimus. Dažniausiai užduodami, kai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • norima aptarti visus galimus variantus; • atskleidžiant naujas galimybes; • įveikiant „negaliu“, „tai neįmanoma“ ir pan. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kokie galėtų būti šios problemos sprendimo variantai (būdai)? • Ką galima (reikia) padaryti norint pasiekti tikslą? • Ką planuoji daryti? Būtent ką? • Kaip galima pagerinti situaciją? Kokius veiksmus atlikti? • Ką darysi, kokiais būdais? Kas toliau? • Ką darysi, kai...? • Kokie dar galimi variantai?

<p>Trukdžius ir baimes atskleidžiantys klausimai.</p> <p><i>Pastaba. Konsultanto užduotis – padėti atrasti galimybes ir būdus baimėms ar įsitikinimams įveikti pačiam konsultuojamam asmeniui. Konsultantas drąsina ne žodžiais, o savo supratingumu, gebėjimu įsigilinti į vaiko, jo tėvų (globėjų), mokytojų išgyvenimus. Pokalbių metu užduodami klausimai, atskleidžiantys mąstymo ribotumą bei skatinantys galimybių paiešką.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kur, tavo manymu, yra problemos esmė (problema)? • Kas tau trukdo? Kažkas tau trukdo? • Kas tau sukelia pačias didžiausias kliūtis? • Kas šioje užduotyje labiausiai jaudina? • Kaip manai, kas tau gali sutrukdyti? • Ar būna situacijų, kuriose tai nepasireiškia (taip nebūna)? (Klausimas gali būti užduodamas, kai konsultuojamasis vartoja žodžius „visada“, „visi“ ir t. t.) • Kas atsitiks, jei priimsi šį sprendimą? O jei nepriimsi? • Kokie žmonės šių kliūčių neišgyvena? Kaip jie elgiasi? • Kokios galimybės pasiekti tikslą?
<p>Naujų, dar nežinomų variantų atskleidimo klausimai – tai drąsinantys, skatinantys pozityvų mąstymą ir į naujų sprendimų paiešką orientuojantys klausimai.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kaip elgtųsi žmogus, kuriam sekasi? • Ar pažįsti žmogų, kuris rado sprendimą? Ką jis darė? • Jei būtum visažinis, ką patartum šioje situacijoje atsidūrusiam asmeniui? • Išvardyk visus galimus variantus (sprendimus)? • Ar yra dar kitų variantų? Pasakyk bent vieną pavyzdį. • Ką patartų daryti tavo geriausias draugas? • Ką padarytum, jei nuo šio sprendimo priklausytų visas tavo gyvenimas (ateities planai, sėkmė, artimų žmonių laimė ir pan.)? • Ką padarytum, jei niekas netrukdytų? • Ką darytum kitaip, jei panaši situacija pasikartotų? Kaip elgtumeis, jei galėtum viską pradėti nuo pradžių? • Jei galėtume grįžti į praeitį, ką padarytum kitaip? • Jei būtum burtininkas, ką pakeistum? • Kas atsitiks, jei nieko nedarysi?
<p>Pasirinktų variantų įvertinimo klausimai.</p> <p>Dažniausiai užduodami, kai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • apibendrinama; • norima patikslinti, kurie sprendimai yra efektyviausi; • stiprinama motyvacija veikti. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kaip vertini pasirinktus variantus? • Ką, tavo manymu, galima būtų nuveikti jau dabar? • Kuris sprendimo variantas tau labiausiai priimtinas? Paaiškink kodėl? • Kuo šis pasirinkimas vertingas tau?

<p>Priežasties ir pasekmės ryšio nustatymo klausimai. Dažniausiai užduodami:</p> <ul style="list-style-type: none"> • norint atskleisti ankstesnių sprendimų neefektyvumą; • parodytant mąstymo klaidas ir netikslumus; • analizuojant klaidas; • norint atrasti klaidingus sprendimus ir juos keisti pozityviais, skatinančiais teigiamus pokyčius. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kas tai paskatino? Kokios priežastys? • Kaip tavo sprendimas (elgesys) paveiks kitus? • Kas atsitiks, jei priimsi tokį sprendimą? • Ką jau bandei padaryti sprenddamas šią problemą? • Papasakok, kokius veiksmus atlikai? Kaip tai gali paaiškinti? • Kas įvyks, kai...? • Kas bus, jei įvyks ne taip, kaip planuoji?
<p>Išteklių įvertinimo ir pasirinkimo klausimai. Dažniausiai užduodami:</p> <ul style="list-style-type: none"> • aptariant vidinius (gebėjimus, žinias, įgūdžius) bei išorinius (draugus, pinigus, aplinkybes ir pan.) išteklius, leisiančius pasiekti tikslą. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kieno pagalbos gali paprašyti? • Kokius gebėjimus turi, kad pasiektum sėkmę? • Kokių gebėjimų (žinių, įgūdžių) tau trūksta? Kokiais būdais mažintum šią spragą? • Kas dar galėtų tau padėti? • Ko dar reikėtų? • Kaip paskirstysi laiką? Ar tau užteks laiko? • Kaip tai derės tarpusavyje? • Ar tave palaikys artimiausi žmonės? • Kokios pagalbos reikia paprašyti?
<p>Motyvaciją stiprinantys klausimai. Dažniausiai užduodami:</p> <ul style="list-style-type: none"> • siekiant įsitikinti, ar priimtas sprendimas yra svarbus ir motyvuojantis; • norint sustiprinti motyvaciją pradėti veikti (siekti tikslo). 	<ul style="list-style-type: none"> • Kas dar suinteresuotas tuo, kad tau pasisektų? • Kas šioje situacijoje patrauklaus (linksmo)? • Ką gali padaryti, kad tai būtų patrauklu? • Kaip tu jausies, kai pasiseks? • Kas tau yra svarbiausia šiame pasirinkime? • Kas šiame sprendime tau yra vertingiausia? • Kaip tai pakeis tavo gyvenimą? • Kokios naujos galimybės atsivers, kai tai įvyks?
<p>Planavimo klausimai. Dažniausiai užduodami:</p> <ul style="list-style-type: none"> • sudarant veiksmų planą; • aptariant veiksmų nuoseklumą; • numatant pirmą žingsnį; • parodytant, kad net ir sudėtingos problemos, numačius veiksmų planą, įveikiamos. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ką konkrečiai planuoji daryti? • Įsivaizduok, kaip viskas bus? • Kokia veiksmų seka leis tau pasiekti tikslą? • Kokių veiksmų imsies norėdamas pasiekti tikslą? • Kokią strategiją (planą) reikėtų pasirinkti? • Nuo ko pradėsi? • Kada pradėsi? • Kaip manai, kiek tau laiko prireiks? • Koks atsarginis planas? • Kokias išvadas galima padaryti? • Kaip tai bus (nuo pradžios iki galo)? • Kaip aprašytum šią situaciją? • Trumpai apibūdink savo veiksmus.

Dažniausiai pasitaikančios klausimų formulavimo klaidos

Klausimai, kuriuose užslėptas kaltinimas (skatinantys teisinimąsi ir gynybą)	Tinkamas klausimo formulavimas
Kodėl? Paslėptas kaltinimas, jog elgiamasi netinkamai, nepadoriai ir pan.: <ul style="list-style-type: none"> • Kodėl tu taip elgiesi? • Kodėl bariesi su mama? 	<ul style="list-style-type: none"> • Išvardyk argumentus, teisinančius tokią elgesį. • Kokiais atvejais dažniausiai nesutari su mama?
Kodėl ne...? Paslėptas kaltinimas, jog pašnekovas pasirinko neteisingą sprendimą: <ul style="list-style-type: none"> • Kodėl pasirinkai šiuos draugus? • Kodėl nelankai mokyklos? 	<ul style="list-style-type: none"> • Kas tau patinka bendraujant su šiais draugais? • Su kokiomis problemomis tu susiduri lankydamas mokyklą? • Ką galėtum padaryti norint...?
Kaip gi galėjai...? Tai paslėptas kaltinimas, jog trūksta patirties, žinių ir pan.	<ul style="list-style-type: none"> • Kas paskatino priimti tokią sprendimą? • Dėl kokių priežasčių sutikai?

4. MATAVIMO SKALĖS

Konsultuojant nusikalsti linkusius vaikus, jų tėvus (globėjus) ar mokytojus, rekomenduojama naudoti matavimo skalių metodą. Matavimo skalės gali būti labai įvairios ir dažniausiai naudojamos:

- **Norint geriau suprasti konsultuojamo asmens požiūrį ir jausmus tam tikros situacijos atžvilgiu:** „Įvertink balais nuo 1 iki 10, kaip jautiesi mokykloje?“ „Kaip vertini susiklosčiusią situaciją, kai 1 reiškia labai blogai, o 10 – puikiai.“
- **Įvertinant motyvacijos lygį** (pasirengimą veikti, priimti sprendimą ir pan.): „Įvertink balais nuo 0 iki 10 tikimybę, kad pradėsi lankyti pamokas.“
- **Aptariant apibendrinimus, nusakomus žodžiais „visada“, „niekada“.** Pavyzdžiui, kai vaikas teigia, jog jis niekam nereikalingas, galima pasidomėti, kaip dažnai jam tenka pasijausti reikalingu. Ir pasirinkti tam tikrą vertinimo skalę.
- **Vertinant pasitenkinimo pasiektais rezultatais lygį:** „Įvertink procentais nuo 1 iki 100, kiek būsi patenkintas situacija, kai atliksi minėtus veiksmus.“

- **Supaprastinant sudėtingas situacijas:** „Įvertink tikslo pasiekimo sudėtingumą balais nuo 0 iki 10.“ Po vertinimo domimasi, kas galėtų palengvinti tikslo siekimą (kokių išteklių, kieno pagalbos dar reikėtų).
- **Įvertinant tikslo siekimo dinamiką** (vykstančius teigiamus pokyčius): „Kaip jauteisi prieš priimdamas sprendimą? Įvertink balais nuo 1 iki 10, kai 10 reiškia labai puikią savijautą, o 1 – labai prastą. O dabar kaip jaučiesi?“ (Taip pat vertinama balais.)

Skalės pavyzdys	Užduoties formulavimas
Procentų skalė nuo 1 iki 100	<ul style="list-style-type: none"> • „Įvertink procentais nuo 1 iki 100 tavo pasirengimą įgyvendinti veiksmų planą. 1 reiškia, kad neplanuoji nieko daryti, o 100 – esi pasiruošęs ir tai darysi; tau nekyla jokių abejonių.“ • „Tu sakai, kad sėkmės tikimybė yra 50 procentų. Kaip manai, ką reikėtų padaryti, kad tikimybė padidėtų ir tu patikėtum sėkme?“
Balų skalė nuo 0 iki 10 (nuo 1 iki 5 (10))	<ul style="list-style-type: none"> • „Įvertink balais nuo 0 iki 10, kiek tu esi patenkintas... Kaip manai, kiek balų turėtų būti, kad tu būtum laimingas ir patenkintas?“ (Prašoma vertinimą pakomentuoti). • „Įvertink balais nuo 0 iki 10 tikimybę, kad ryt ateisi į pirmą pamoką.“
Balų skalė nuo (-5) iki (+5)	<ul style="list-style-type: none"> • „Matai nubraižytą skalę nuo (-5) iki (+5). Įvertink esamą situaciją.“

5. KONSULTACIJOS ETAPAI IR TIKSLAI

Pagrindinis individualios konsultacijos vaikui tikslas – skatinti teigiamus elgesio pokyčius. Norint šį tikslą pasiekti, būtina atsižvelgti į pagrindinius konsultavimo etapus:

1. Susipažinimas ir kontakto užmezgimas.
2. Situacijos aptarimas.
3. Problemos aptarimas.
4. Tikslo apibūdinimas.
5. Galimybių paieška.
6. Baimių ir klaidingų įsitikinimų įveikimas.
7. Veiksmų plano sudarymas.
8. Sprendimo ir atsakomybės už sprendimų įgyvendinimą priėmimas.

5.1. Susipažinimas ir kontakto užmezgimas

Pirma konsultacija:

- susipažinimas;
- kontakto ir psichologinio ryšio užmezgimas;
- taisyklių aptarimas;
- lūkesčių aptarimas.

Pakartotina konsultacija:

- kontakto užmezgimas;
- naujų įvykių aptarimas;
- namų darbų aptarimas.

Susipažinimas – ypač svarbus momentas. Jo metu suteikiama informacija apie save bei sužinoma nauja informacija apie nusikalsti linkusį vaiką. Pristatant būtina pasakyti savo vardą ir pareigas, kad konsultuojamasis ateityje žinotų, kaip į Jus kreiptis. Galima pasakyti, kokia Jūsų patirtis konsultavimo srityje, tačiau tai neturi atrodyti kaip susireikšminimas ar gąsdinimas.

Prisistatymo pavyzdys

Specialistas: „Laba diena, Jonai. Mano vardas X, esu psichologas, ateityje į mane gali kreiptis vardu (draugiška šypsena). Jau penkeri metai bendrauju su tavo bendraamžiais ir supratau, kad norint galima rasti sprendimą.“

Taisyklių aptarimas – tai kontraktas, kurio metu sutariama:

- konsultacijų laikas;
- konsultuojamojo teisės: galimybė konsultuotis dažniau, atsisakyti konsultacijų, išsakyti savo nuomonę, teisė būti išklaudytu ir gauti kitų specialistų pagalbą;
- konsultuojamojo pareigos: ateiti laiku, įvykdyti pažadus;
- kiti svarbūs klausimai.

Psichologinis ryšys – tai ypatingas santykis tarp konsultanto ir konsultuojamojo. Psichologinis ryšys skatina prasmingą bendradarbiavimą, atvirą

pokalbj, padeda įveikti kliūtis. Psichologinis ryšys sukuriamas konsultacijos pradžioje ir išlaikomas visuose kituose etapuose. Užmezgant kontaktą ir sukuriant palankų psichologinį ryšį, svarbu atkreipti dėmesį į savo kūno kalbą, balsą bei kalbos stilių.

Užmezgti kontaktą bei išlaikyti psichologinį ryšį padedantys veiksniai

Kūno kalba, rodanti atvirumą, nuoširdumą, domėjimąsi ir pagarbą. Sutinkant vaiką, ne tik žvilgsniu, bet ir visu kūnų parodykite, kad jo laukėte: žiūrėkite į jį, nusišypsokite. Galvos linktelėjimu bei kūno pasvirimu parodykite, jog esate pasiruošęs įsiklausyti ir suprasti, kas linkusiam nusikalsti vaikui svarbu. Konsultanto judesiai turėtų būti atviri, rankos neturi būti sukryžiuotos ar įremtos į šonus. Kūno kalboje venkite grasinimą ar dominavimą reiškiančių judesių.

Balso tembras – draugiškas ir nuoširdus. Balsas neturi išduoti viršumo, vertinimo, menkinimo ar pašaipos. Atminkite, kad su vaiku, o ypač su paaugliu, reikia kalbėti kaip su sau lygiu asmeniu, todėl nekalbėkite per daug mandagiai, švelniai ar pataikūniškai.

Kalbos tempas (greitis) turėtų būti vidutinis, tačiau svarbu atsižvelgti, kokių tempų mintis reiškia konsultuojamasis bei derintis prie jo kalbėsenos. Jei kalba lėtakai, ir konsultantui derėtų sulėtinti kalbą, o jei greitai – tempą paspartinti.

Kalba aiški ir tiksli. Kalboje neturėtų būti nereikalingų žodžių, žargono, terminų ar posakių, kurių vaikas gali nesuprasti. Taip pat nepatartina vartoti paauglių žargono, nes Jūs – ne bendraamžis, o suaugęs žmogus, savo srities specialistas. Vaikas tai supranta. Perdėtas „prisiderinimas“ prie paaugliams būdingo žargono gali didinti jo įtarumą. Tai tik apsunkins psichologinio ryšio užmezgimą.

Tiesos sakymas. Pirmosios konsultacijos ar neplanuoto susitikimo metu svarbu nemeluoti ir aiškiai pasakyti, kokia gi susitikimo priežastis. Pavyzdžiui, jei pokalbio tikslas – aptarti vaiko mokyklos nelankymą, tai tiesiai ir įvardykite:

„Žinau, kad jau kelis mėnesius (savaites) nelankai mokyklos. Norėčiau aptarti tai su tavimi. Ką apie tai manai?“

Bendrumo atskleidimas. Susitikimo pradžioje svarbu kalbėti apie tai, kas jus sieja, neminint neigiamų dalykų, nekritikuojant ir neužsipuolant. Pavyzdžiui, bendrumą galima parodyti taip pardedant pokalbį:

- „Manyčiau, kad kartu aptarę šį klausimą, rasime išeitį.“ Be abejo, tariant šią frazę, pats konsultantas turi tikėti tuo, ką sako.
- „Kai tau sekasi, aš jaučiuosi gerai ir saugiai.“ Akivaizdu, kad ir vaikui būna saugu ir gera, kai sekasi.
- „Esu čia, kad kartu išspręstume šią situaciją.“

Leisti daugiau kalbėti konsultuojamam asmeniui. Paskatinti kalbėti, pradedant frazėmis:

- „Norėčiau suprasti daugiau, todėl papasakok...“
- „Jei man papasakotum, tai...“
- „Aš apie tai girdėjau iš kitų asmenų, tačiau tai tik dalis informacijos. Jei tu man papasakotum, aš suprasčiau geriau.“

Gebėjimų, vertingumo pripažinimas ir supratimo parodymas. Linkę nusikalsti vaikai iš aplinkinių sulaukia daugiau kritikos nei pagyrimų. Todėl užmezgant kontaktą ir sustiprinant psichologinį ryšį labai svarbus veiksnys yra nuoširdus jų gebėjimų pripažinimas bei supratingumas. Pavyzdžiui, galima pasakyti:

- „Šią savaitę tu nepraleidai pamokų ir tai mane džiugina.“
- „Aš pastebėjau, jog tu labai kruopščiai atlikai užduotį.“
- „Manau, kad ši situacija yra nelengva. Tad rasti išeitį ne taip paprasta, kaip atrodo iš pirmo žvilgsnio.“
- „Aš tikiu, kad tu gali rasti geriausią sprendimą, ir aš tau padėsiu.“
- „Noriu tave išklausyti. Papasakok, kaip tau sekasi?“

Pakartojimas ir pasitikslinimas. Tikslus kalbančiojo minties pakartojimas parodo, jog Jūs girdite jį. Išgirdus antrinant mintį, tai priimama kaip pritarimas. Tad kuo dažniau konsultuojamas asmuo Jums atsakys „taip“, tuo glaudesnis

psichologinis ryšys atsiras tarp jūsų. Pakartojimą galima pradėti sakiniais:

- „Aš tiesiog norėčiau dar kartą pakartoti tavo mintį.“
- „Norėčiau įsitikinti, jog teisingai tave supratau. Taigi, sakai...“

Gaukite sutikimą klausti. Prieš klausdami, gaukite sutikimą. Tai galima padaryti paaiškinant, kodėl klausiate:

- „Kad geriau suprasčiau, norėčiau paklausti...“
- „Ar galiu pasitikslinti?“
- „Noriu užduoti dar kelis klausimus, susijusius su šia sritimi, ar galiu?“

Pokalbj švelninančių žodžių vartojimas: „prašau“, „ar galėtum“, „man labai įdomu“, „tau pasakojant, man kilo mintis...“, „tu pastebėjai ir aš panorau paklausti...“, „įdomu, o kaip tu tai vertini?“

Konsultacijos pavyzdys

Specialistas: „Aš žinau, kad tu jau kelis mėnesius (savaites) nelankai mokyklos. Norėčiau aptarti tai su tavimi. Ką apie tai manai?“

Vaikas: „Nemanau, kad yra apie ką kalbėti.“

Specialistas: „Suprantu, kad ši tema liesta ne kartą. Manyčiau, kad kartu aptarę šį klausimą, rasime sprendimą.“

Vaikas: „Nėra jokio sprendimo.“

Specialistas: „Man dažnai tenka tai girdėti. Tačiau taip pat dažnai tenka stebėti, kaip atrandamos išeitys. Siūlau pabandyti, nes esu girdėjęs, jog kai nori – viskas įmanoma. Ar tai tiesa?“

Vaikas: „Na taip, dažniausiai.“

5.2. Situacijos aptarimas

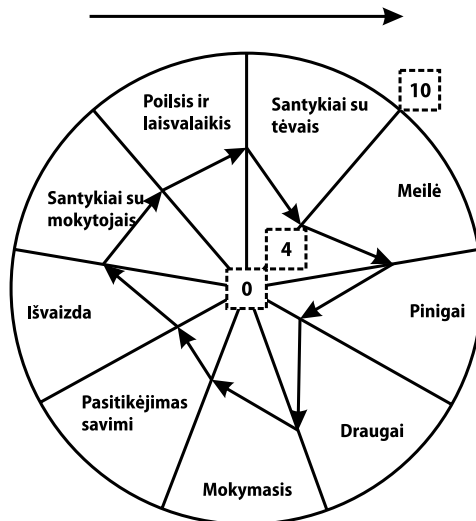
Situacijos aptarimas dažniausiai vyksta tyrinėjant praeities ir dabarties įvykius – tai labai svarbus konsultacijos etapas ir jam turi būti skiriama pakankamai laiko. Tyrinėjant domimasi ir klausiama. Šio etapo metu svarbu aptarti detales, sujungiant jas į visumą.

Metodai, padedantys aptarti situaciją

„Balanso ratas“ – tai pasitenkinimo gyvenimu arba tam tikra svarbia gyvenimo sritimi įvertinimo metodas. Naudojant šį metodą, laikomasi požiūrio, kad „pasitenkinimas“ kuo nors (gyvenimu, darbu, mokslu) susideda iš tam tikrų suderintų tarpusavyje ir asmeniui svarbių sričių.

„Balanso rato“ esmė – išskirti asmeniui svarbias gyvenimo, mokslo, darbo, santykių su tėvais ir t. t. sritis ir, naudojant vertinimo skalę nuo 0 iki 10, išsiaiškinti pasitenkinimo jomis dydį. Nors tai subjektyvus vertinimas, tačiau jis atspindi konsultuojamo asmens išgyvenimus bei lūkesčius kiekvienos pasitenkinimą užtikrinančios srities atžvilgiu.

Aprašymas. Prieš atliekant užduotį, popieriaus lape nubrėžiamas ratas. Vaikas išvardija jam svarbias ir gerą savijautą (pasitenkinimą) gyvenime (moksle, darbe, santykiuose su tėvais ir pan.) užtikrinančias sritis. Jos surašomos rate (žr. 1 pav.). Po to prašoma nuo 0 iki 10 įvertinti pasitenkinimą kiekvienos srities atžvilgiu, kai 0 yra rato viduje ir reiškia mažiausią, o 10 – rato išorinėje dalyje ir simbolizuoja maksimalų pasitenkinimą. Konsultuojamajam baigus, vertinimo taškai sujungiami tarpusavyje. Gauta figūra parodo, kuo vaikas yra labiausiai ir mažiausiai patenkintas. Jei nubrėžta figūra panaši į ratą, daroma prielaida, jog asmens gyvenimas yra subalansuotas.



1 pav. „Balanso ratas“

„Balanso ratas“ gali būti taikomas, konsultuojant linkusį nusikalsti vaiką, kai:

- norima prakalbinti;
- norint įvertinti pasitenkinimą tam tikros gyvenimo srities atžvilgiu;
- išskiriant sritis, kuriose patiriama įtampa ir išgyvenamas stresas;
- aptariant esamos situacijos svarbiausius momentus;
- numatant galimas pokyčių kryptis ir išskiriant prioritetus;
- aiškinantis, kokius sėkmės vertinimo kriterijus naudoja, kas svarbu;
- norint aiškiau suformuluoti tikslus;
- aiškinantis baimės ir nerimo priežastis;
- atskleidžiant naujas galimybes.

Konsultacijos pavyzdys

Specialistas: „Išvardyk tai, kas tau svarbu, norint būti laimingu.“

Vaikas: „Laisvalaikis, santykiai su mokytojais, santykiai su tėvais, išvaizda...“

Specialistas: „O dabar kiekvieną sritį (specialistas nupiešia ratą, jame išdėsto vaikui svarbias sritis ir nubraižo vertinimo skalę) įvertink nuo 0 iki 10. 0 reiškia, kad tu esi visai nepatenkintas, o 10 – maksimaliai laimingas ir patenkintas, tau nieko netrūksta. Kiekvieną vertinimą pakomentuok.“

Vaikas vertina kiekvieną išvardytą sritį ir ją komentuoja.

Pastaba. Atliekant šią užduotį, konsultantas nekritikuoja, nes nuo to, kiek nuoširdžiai ir atvirai šią užduotį vaikas atliks, priklausys tolimesnė konsultacijos eiga. Konsultantui svarbu paskatinti vaiką nuoširdžiai paaiškinti, kodėl jis vienaip ar kitaip vertina pasirinktas jam svarbias sritis, kaip suvokia priskiriamą balą ir pan.

Specialistas: „Ką gali pasakyti matydamas išbaigtą paveiksluką?“

Vaikas: „Labai įdomu. Niekada nepagalvojau, kad santykiai su tėvais man yra tokie svarbūs.“

Specialistas: „Pasakyk, kurias išvardytas sritis norėtum keisti, ir tai paskatintų tave jaustis laimingesniu.“

Specialistas: „Matau, kad pirmoje vietoje – santykiai su tėvais. Po to – pasitikė-

jimas savimi ir mokslas. Tai sritys, kuriose greičiausiai norėtum matyti pasikeitimus. Ar taip? (Vaikas patvirtina). O jei reikėtų palikti vieną sritį, kuri liktų?“

Vaikas: „Gal santykiai su tėvais. Mama vis rėkia ir rėkia, o tėvui vienodai. Ką bedaryčiau, rėkia. Netikiu, kad galima kažką pakeisti.“

Specialistas: „Vadinasi, norėtum pagerinti santykius su tėvais?“

Vaikas: „Taip. Tik neįsivaizduoju kaip... Labai norėčiau.“ (Vaiko kūno padėtis ir balso tembras rodo suaktyvėjimą.)

Tęsiant konsultaciją, „Balanso rato“ metodas gali būti naudojamas toliau tiek aptariant santykius su tėvais, tiek išskiriant kriterijus, svarbius vaikui, įgyvendinant norą būti laimingu (patenkintu) bendravime su jais. „Balanso ratą“ galima naudoti kelių konsultacijų metu arba derinti su kitais konsultavimo metodais.

„Aprašymas“. Ši užduotis dažniausiai užduodama namų darbams. Pagrindinis tikslas – skatinti savianalizę ir geresnę linkusio nusikalsti vaiko savęs pažinimą.

Užduotis gali būti atliekama raštu ar žodžiu. Galimos temos:

- Kada būnu labiausiai laimingas?
- Kokiose situacijose jaučiuosi nelaimingas?
- Kada būnu geras?
- Ką turėčiau padaryti, bet atidėliuju?
- Geriausias draugas visada...
- Ko palinkėčiau mylimam žmogui Naujųjų Metų proga?
- Kokios situacijos mane labai jaudina?

„Portretas“ – tai savęs pažinimui ir įsisiąmoninimui skirta užduotis. Konsultantas prašo popieriaus lape nupiešti save (naudojami spalvoti pieštukai). Tačiau portretas turi būti stebuklingas, jame turi atsispindėti ne išorė, o vidinis pasaulis. Pavyzdžiui, gerumą galima pavaizduoti tam tikrais simboliais, daiktais ir pan. Tad konsultuojamasis turi apgalvoti, koks jis yra ir kokiais simboliais perteiks savo išgyvenimus, mintis, jausmus ir pan. Užbaigus portretą prašoma pakomentuoti, papasakoti, kada nupieštos savybės, jausmai, mintys išryškėja, kaip tai dera su kitomis savybėmis ir t. t.

5.3. Problemos aptarimas

Be abejo, konsultuojant gali atsitikti taip, kad vaikas iš karto pasakys, ko nori, aiškiai apibūdins sritis, leisiančias pasijusti sėkmingu ir laimingu. Tokiu atveju kalbėti apie problemas neverta ir šis konsultacijos etapas praleidžiamas. Su tokiu vaiku kalbama apie galimus sprendimus bei elgesio ypatumus siekiant tikslo.

Konsultuojant linkusį nusikalsti vaiką, pagrindinis dėmesys skiriamas naujų galimybių paieškai. Tačiau norint tai padaryti dažnai tenka aptarti praeities problemas. Jau buvo kalbėta, kad kiekviena problema – tai naujų galimybių pradžia. Konsultanto uždavinys – neužstrigti praeityje ir mokyti vaiką į problemą pažvelgti plačiau. Pamatyti detales ir ieškoti naujų sprendimo galimybių.

Aptariant problemas, konsultantas turi skatinti konsultuojamą asmenį papasakoti viską, kas kelia susirūpinimą ir trukdo būti laimingu. Iš klausant sunkumus, būtina atsakyti vertinimų bei pamokymų. Klausantis linkusio nusikalsti vaiko kartais gali kilti pagunda pasakyti, jog vaikas mąsto neteisingai, jog tai melas ir pan. Norint tęsti konsultaciją, nuo panašių komentarų reikėtų susilaikyti, o tai reikalauja pastangų ir profesionalumo.

Konsultanto tikslas – surinkti visą informaciją apie problemas ir suprasti, kas vaiką ar kitą konsultuojamą asmenį jaudina, ką jis apie tai galvoja ir kokias išeitis iš susidariusios situacijos jau naudojo.

Norint daugiau sužinoti apie konsultuojamo asmens problemas bei pasiūlyti jų sprendimui, konsultantas turi būti smalsus. Smalsumas leidžia pažinti linkusį nusikalsti vaiką „iš vidaus“ ir jį geriau suprasti. Domintis (smalsaujant), užduodami klausimai:

- Kas trukdo būti laimingu?
- Kas yra vertinga (svarbu)?
- Ko trūksta ir kas sukelia nerimą?
- Kas kelia juoką?
- Kokie sprendimo variantai neduoda rezultato?
- Kas dar dalyvauja šioje situacijoje ir turi įtakos tavo elgesiui?
- Kada tai nebuvo problema? Kas tada buvo?
- Kokios būna išimties?
- Ir t. t.

Domintis užduodami klausimai, kurie skatina linkusį nusikalsti vaiką, jo tėvus (globėjus), kitus specialistus geriau save pažinti. Konsultanto domėjimasis bei skatinimas kalbėti leidžia linkusiam nusikalsti vaikui geriau save pažinti, pastebėti tas gyvenimo sritis, kurios yra jam svarbios ir atrasti tai, kas stabdo jo raidą, augimą, sukelia baimes ir nerimą. Lentelėje yra pateikti vaikų pasakymų bei konsultantų atsakymų pavyzdžiai.

Galimi vaikų pasakymai	Auklėjimą ir nesupratimą rodantys konsultanto pasakymai	Dialogą ir supratingumą skatinantys konsultanto pasakymai
„Manęs mama nekenčia. Kai ji po skyrybų su tėvu susirado naują draugą, jai aš neberūpiu.“	„Turėtum suprasti, kad...“ „Mama tave myli, bet ji yra dar jauna moteris...“	„Kaip suprantu, tavo mama turi draugą. Papasakok daugiau, kas pasikeitė Jūsų su mama santykiuose.“ (Po pasakojimo galima tęsti: „Jei būtų galimybė ką nors keisti Jūsų santykiuose, kas tai būtų?“)
„Aš esu nelaimingas.“	„Nusiramink. Viskas bus gerai, neišsigalvok.“ „Pagalvok, kiek daug yra ligonių arba asmenų su negalia. Va jie – tikrai nelaimingi.“	„Suprantu, kad dabar jautiesi nelaimingas. Papasakok daugiau.“ (Po pasakojimo galima tęsti: „Išgirdau keletą sričių, kurios tau svarbios, norint būti laimingu, tai... Kokios dar gyvenimo sritys yra svarbios?“)
„Mokykloje man nesiseka ir nesiseks.“	„Taip, tau nesiseka, nes nesimokai. Tuomet, kai pradėsi mokytis, tai ir seksis.“	„Tikrai, šiuo metu susiklostė nemaloni situacija. Kas dar neramina?“ (Po pasakojimo galima tęsti klausiant: „Siūlau pasvajoti – kaip manai, kas galėtų padidinti tavo sėkmės tikimybę, jei turėtum visas galias, kokios tik įmanomos?“)
„Mokytojai tik dvejetus rašo, tai kodėl turiu lankyti pamokas?“	„Mokytojai rašo dvejetus, nes tu nedarai namų darbų. Kai mokysies, nebus ir dvejetų.“	„Atrodo nerandi išeities? Papasakok daugiau.“

<p>„Mušiau ir mušiu. Ką – geriau, kad mane muštų?“</p>	<p>„Muštis negalima, juk gali ir nelaimę prisišaukti.“</p>	<p>„Atrodo, kai tave įskaudina, matai tik vieną išeitį, ar taip?“ „Papasakok daugiau, kokiais atvejais tau kyla noras muštis?“ „Manau, kad bandei ir kitaip spręsti šią problemą? Papasakok daugiau.“</p>
--	--	---

Metodai, padedantys apibūdinti problemą

„Paklausk pažįstamo“

Jei linkęs nusikalsti vaikas nenori pasipasakoti, galima pasiūlyti apibūdinti jo problemą pažįstamų žmonių požiūriu („pažįstamų žmonių lūpomis“). Šis metodas leidžia pažvelgti į sunkumų šaknis iš šalies.

Aprašymas. Linkusio nusikalsti vaiko prašoma pasakyti tris asmenis, galinčius daugiau papasakoti apie jo problemą. Vaikas juos įvardija ir trumpai apibūdina. Kalbant apie sunkumus, konsultantas turi priminti vaikui, jog į pateiktus klausimus atsako ne pats konsultuojamasis, o pasirinktas asmuo.

Taikant „Paklausk pažįstamo“ metodą, vaikas jaučiasi saugus. Kalbėdamas tarsi kitų asmenų lūpomis, jis įgarsina savo problemą. Surinkta informacija atskleidžia papildomas detales, kitų asmenų dalyvavimo šioje situacijoje vaidmenį bei įtaką vaiko elgesiui.

Konsultacijos pavyzdys

Specialistas: „Mes su tavimi aptariame mokyklos nelankymo problemą. Noriu tau pasiūlyti pažaisti žaidimą „Paklausk pažįstamo“. Žaidimo esmė – prisimink tris asmenis, kurie, tavo manymu, gali papasakoti apie tavo bėdas. Pagalvok, ką jie pasakytų apie šią problemą, kaip ją apibūdintų?“

Vaikas: „Mano draugas Jonas, mama ir matematikos mokytoja.“

Specialistas: „Apibūdink savo draugą Joną ir pasakyk, ką jis galvoja apie tavo pamokų praleidinėjimą?“

Vaikas: „Jonas yra mano geriausias draugas. Jis jau seniai nelanko mokyklos. Man su juo labai smagu, jis tikras draugas.“

Specialistas: „Papasakok, kokia Jono nuomonė apie tai, kad nelankai mokyklos.“

*Vaikas: „Jam tai patinka. Jis laukia manęs ir mes einame į miestą. Jam su manimi linksma. Jis mano, kad ir man patinka kartu su juo vaikščioti po miestą...“
(Konsultantas klausosi ir domisi, tačiau nekritikuoja ir neinterpretuoja.)*

Aptarus visus pasirinktų asmenų pasakymus, galima pasidomėti, su kuriais sprendimais ir pasakymais vaikas sutinka, su kuriais – ne. Pasidomima, ką vaikas jaučia atlikęs šią užduotį, ką naujo pastebėjo ir t. t.

„Blogai – gerai“

Tai dar vienas metodas, padedantis aptarti problemą ir atrasti naujų galimybių.

Aprašymas:

1. Keturiais sakiniais apibūdinti, kas yra blogai, kas kelia rūpestį ir liūdina.
2. Keturiais sakiniais apibūdinti, ko galima pasimokyti, kas yra naudinga, kokios atsiveria naujos galimybės.

„Filmas“

Šis metodas naudojamas su vyresniais vaikais ir atskleidžia tai, kas juos labiausiai skaudina.

Aprašymas. Prašoma situaciją apžvelgti tarsi filmą: „Gyvenimą galima apibūdinti kaip istoriją. Papasakok, kaip jis prasidėjo. Kas vyko? Dabar prisimink tą dalį, kuri susijusi su tavo minėta problema (pauzė). Pasakyk, ką matai?“ Konsultantas prašo papasakoti apie tai, kokie veiksmai vyksta, kas dar dalyvauja, kokie asmenys padeda spręsti problemą ir pan.

„Balanso ratas“ taikomas aptariant problemas ir įsisąmoninant galimus pokyčius (tikslą, rezultatą), prieš pradėdant ieškoti sprendimo („Balanso rato“ aprašymo pradžia aptarta 5.2. skyriuje):

- konsultantas kartu su vaiku išskiria svarbiausias sritis;
- vertinimo skalėje pažymi esamos situacijos vertinimą;
- balais įvertina pageidaujamus pokyčius (kiek turėtų būti, kad būtum patenkintas?);
- nustato skirtumą tarp esamo ir pageidaujamo rezultato. Skirtumas – tai tas diapazonas, kuriame yra ieškomos naujos galimybės, priimami sprendimai.

- aptaria, kokie pokyčiai neišvengiami, norint būti patenkintu pasirinktoje srityje.

Atliekant šią užduotį, „Balanso rato“ viduje nubraižomas dar vienas ratas, kuris atspindi vaiko (konsultuojamo asmens) lūkesčius konkrečioje situacijoje.

Pavyzdžiui: „Pagalvok apie kiekvieną sritį ir įvertink nuo 1 iki 10 tokių balų kiekiu, kad tu būtum patenkintas, t. y. jei dabar savo santykius su tėvais vertini 4 balais ir tai tavęs netenkina, tai kiek turėtų būti, kad būtum patenkintas?“ „Balanso rato“ metodas taip pat taikytinas toliau gilinantis į pasirinktos srities ypatumus. Pavyzdžiui, jei vaikas nurodo, kad norėtų ieškoti galimybių pagerinti santykius su tėvais, tuomet domimasi, kas yra svarbu bendraujant su tėvais: ramus pokalbis, kelionės kartu, pagalba ruošiant namų darbus ir pan. Atliekant „Balanso rato“ metodą atrandamos tos sritys, kuriose pokyčiai labiausiai pageidautini.

5.4. Tikslų apibūdinimas

Konsultuojant nusikalsti linkusį vaiką, labai svarbu nepamiršti, jog konsultacijos tikslas – skatinti teigiamus elgesio pokyčius. Apibūdinamas savo problemas, asmuo dažnai nemato išeities. Netiki, kad galima rasti kitą sprendimą ir kažką pakeisti. Todėl, norint paskatinti teigiamus elgesio pokyčius, vaikas turi atsakyti:

- ko jis nori;
- kas atsitiks, jei problema nebus išspręsta;
- kaip klostysis įvykiai, jei jo elgesys nepasikeis;
- kas atsitiks, kai bus rasta tinkama išeitis;
- koks rezultatas jam labiausiai priimtinas.

Ne bet koks tikslas skatina pokyčius. Konsultacijos metu labai svarbu išsiskirti pokyčius skatinantį tikslą. Pokyčius skatinantis tikslas turi būti:

Pozityvus. Įsivaizduokite situaciją, jog Jūs nuolat girdite pasakymus: „nenoriu lankyti būrelio“, „neruošiu namų darbų“, „nebendrausiu su mokytoja“, „neisiu į pamokas“. Tai pasakymai, kurie skatina vengimo būdų paiešką ir skamba kaip negatyvūs tikslai. Jei tikslas skamba negatyviai (t. y. nusakoma ko nenoriu, o ne ko noriu), būtina jį reformuluoti į pozityvų tikslą. Pozityvi formulotė atsako į klausimą, ko noriu ir kokio rezultato tikiuosi – tai leidžia

ieškoti galimybių, skatina raidą ir teigiamus pokyčius. Tik tada, kai tikslas yra orientuotas į sprendimą, galima tęsti konsultaciją ir tikėtis teigiamų rezultatų.

Norint neigiamai suformuluotą tikslą pakeisti pozityviu, būtina iškelti klausimą:

- Ko norėtum?
- Kas tada bus, kai...?
- Koks problemos sprendimas tau yra labiausiai priimtinas?
- Kas bus kitaip, kai nebus...?
- Ką reikia padaryti?
- Ką tu norėtum padaryti?
- Koks turėtų būti rezultatas?
- Kokie tavo tikslai šioje situacijoje?

Orientuotas į rezultatą, o ne į veiksmą. Konsultuojant būtina suprasti ne „ką darysiu“, o „kokio rezultato tikiuosi ir kokie veiksmai tai leis pasiekti“. Pavyzdžiui, vaikas gali sakyti, jog jis eis dirbti ir nelankys mokyklos – tai į veiksmą orientuotas tikslas. Tačiau iš esmės nieko nesakantis apie norus ir siekiamą rezultatą. Tik tada, kai konsultuojamas asmuo atsakys, kokio rezultato jis tikisi, bus galima ieškoti kitų efektyvesnių sprendimo būdų. Taigi, aiškus rezultato žinojimas skatina elgesio pokyčius.

Konsultuojamo asmens kontrolės ribos. Labai svarbu įvertinti, ar tikslo pasiekimas priklauso nuo vaiko. Konsultantas gali užduoti klausimus:

- Kas daro įtaką šio tikslo pasiekimui?
- Kaip sužinosi, kad jį pasiekei?
- Ar gali tai įgyvendinti?
- Kokių veiksmų gali imtis siekiant šio tikslo?
- Ką visų pirma norėtum padaryti artėjant link tikslo?
- Kas gali sutrukdyti?

Kartais nusikalsti linkęs vaikas gali išsikelti tikslus, kurie nuo jo nepriklauso. Pavyzdžiui, vaikas gali pageidauti, kad tėvai susitaikytų arba mama nutrauktų santykius su draugu ir t. t. Tai tikslai, kurie nepriklauso nuo vaiko ir jo nekontroliuojami. Konsultacijos metu reikėtų patikslinti tikslą ir pasidomėti, kodėl tai vaikui svarbu? Kas nutiks, kokia nauda bus jam, kai norai taps įgyvendinti? Ko

jis iš tikrųjų nori? Pavyzdžiui, vaikas svajoja apie tėvų susitaikymą, nes dažniau nori susitikti su tėvu. Taigi tikrasis tikslas būtų – rasti būdus, leidžiančius dažniau matytis su tėvu.

Tikslas turi būti pamatuojamas ir apibrėžtas laike. Konsultantas gali užduoti klausimus:

- Kaip sužinosi, kad pasiekei tikslą?
- Kokie veiksniai tau parodys, kad pasiekei tikslą?
- Kada šis tikslas bus pasiektas?
- Koks rezultatas tau bus įrodymu, kad tikslą pasiekei?
- Kaip manai, kiek mažiausiai ar daugiausiai laiko reikės, norint pasiekti tikslą?

Formuluojant tikslą labai svarbu, kad konsultuojamas asmuo aiškiai įsivaizduotų galutinį rezultatą bei gebėtų jį apibūdinti. Net jei nusikalsti linkęs vaikas teigia norįs „gerai mokytis“, toli gražu to nepakanka, norint paskatinti jį mokytis gerai. Labai svarbu tai, kaip jis paaiškina „gerą mokymąsi“ ir kaip įsivaizduoja save „gerai besimokinančiu“. Galutinio rezultato (pergalės) įsivaizdavimas (vizualizacija) sustiprina motyvaciją ir skatina elgesio pokyčius. Kuo ryškiau ir aiškiau matomas siektinas rezultatas, kuo jis malonesnis ir asmeniškai priimtinesnis, tuo didesnė tikimybė, kad bus pasiektas. Kitas svarbus momentas – tai supratimas, kada bus (gali būti) pasiektas tikslas. Jei konsultuojamas asmuo negali pasakyti, po kiek laiko pasieks galutinį rezultatą, bus ganėtinai sudėtinga sudaryti veiksmų planą.

Įkvėpiantis ir motyvuojantis. Tikslas turi būti svarbus ir reikšmingas pačiam konsultuojamam asmeniui (ne pedagogui ar tėvams). Jei vaikas žada lankyti pamokas, nes nori mokytis, konsultantas turi pasitikslinti, ar tai svarbu pačiam vaikui.

Konsultacijos pavyzdys

Vaikas: „Aš lankysiu pamokas.“

Specialistas: „Kaip manai, kas pasikeis, kai tu lankysi pamokas?“

Vaikas: „Mama bus patenkinta.“

Specialistas: „Ar tai reiškia, jog nepraleidinėsi pamokų, nes to nori mama?“

Galimi atsakymai:

Vaikas:

1. „Taip, mama nori, kad lankyčiau.“ (Šis tikslas mažai motyvuojantis, nes reikia mamai, o ne vaikui.)

2. „Man svarbi mamos nuomonė, bet pamokas lankysiu dėl savęs, labai noriu...“ (Tai motyvuojantis ir asmeniškai vaikui svarbus tikslas.)

Kitiems nekenkiantis. Konsultantas paaiškina, kad kiekvienas noras ar tikslas, kiekvienas sprendimas turi nekenkti aplinkai, kitiems žmonėms ir gyvūnams. Konsultantas užduoda klausimus:

- Kaip tai įvertins aplinkiniai (artimieji)?
- Kaip tai gali paveikti aplinkinius?
- Ką reikės paaukoti?
- Kokie galimi teigiami pokyčiai aplinkiniams?

5.5. Galimybių paieška

Tai konsultacijos etapas, kurį pasiekus, linkęs nusikalsti vaikas atranda savyje naujų ir patrauklių galimybių. Konsultantas užduoda atvirus ir uždarus klausimus, taiko įvairius kūrybiškumą ir nestandartinį mąstymą skatinančius metodus ir technikas.

Aptariant galimybes, svarbu pasidomėti, ką asmuo jau atliko (bandė atlikti) spręsdamas problemą / siekdamas tikslo, apie kokias galimybes yra svarstęs ir ką dar galima padaryti. Konsultantas skatina naujų galimybių paiešką klausdamas:

- Ką jau esi padaręs spręsdamas problemą / siekdamas tikslo?
- Kokie veiksmai leido pajusti sėkmę ir manai, kad tai tikslinga naudoti ir ateityje?
- Ką dar galima būtų padaryti?
- Ką tau pataria aplinkiniai?

Metodai, kurie leidžia atskleisti ir pastebėti naujas galimybes

Vizualizacija. Tai labai puikus metodas, kai konsultuojamas asmuo nebegali ar nenori kalbėti apie naujas galimybes. Linkęs nusikalsti vaikas gali atsisaityti svajoti ir netikėti, kad yra būdų (galimybių) svajonėms išpildyti.

Vizualizacijos metodas gali būti taikomas, norint atrasti naujų galimybių ir įveikti pasipriešinimą, dažniausiai lydimą žodžiais: negaliu, tai neįmanoma, neturiu pinigų ir t. t. Konsultantas prašo įsivaizduoti, kaip atrodytų situacija, jei išnyktų apribojimai, t. y. nupasakoti idealų variantą. Pavyzdžiui, jei vaikas nori mokytis mokykloje, tačiau netiki, jog tai įmanoma, konsultantas siūlo įsivaizduoti save gerai besimokantį, užduoda sustiprinančius įsivaizdavimą klausimus:

- Kokia tavo išvaizda?
- Kokie žmonės yra šalia tavęs?
- Kas su tavimi kartu džiaugiasi pasiekimais?
- Ką aplink save matai?
- Kokios mintys kyla?
- Ką jauti?
- Ką matai aplinkui?

Įsivaizdavimo būdai gali būti keleriopo pobūdžio:

- **Savęs įsivaizdavimas** laiko retrospektyvoje. Vaiko prašoma įsivaizduoti, kad praėjo 10 (50) metų ir jis yra pasiekęs norimą tikslą (norą, svajonę), bei įvardyti, su kieno pagalba sugebėjo tai padaryti, koku būdu jis pasiekė rezultato, kas jam trukdė ir t. t.
- **Savęs įsivaizdavimas nepasiekus rezultato.** Klausama: kas labiausiai trukdė, ar tai buvo galima įveikti, kas galėjo padėti ir t. t.
- **„Patarimo prašymas“ pas pasakos veikėją.** Prašoma pasirinkti kelis pasakų herojus ir paklausti, ką jie mano apie esamą situaciją bei sprendimo būdus. Aiškinat užduotį pabrėžiama, kad pasakų herojai privalės pasakyti ne mažiau kaip tris skirtingus sprendimo variantus.
- **Savęs kaip patarėjo įsivaizdavimas.** Prašoma vaiko įsivaizduoti – stauga pavirsti – išminčiumi, žinančiu visus sprendimus. Jis labai svarbioje konferencijoje pristato minėtą atvejį ir visiems pasakoja apie šios situacijos sprendimo galimybes.

Įsivaizdavimo metodas yra puikus, norint atrasti daugiau galimybių. Jo modifikacijos gali būti labai įvairios. Tik svarbu padrąsinti nusikalsti linkusį vaiką nebijoti daugiau fantazuoti ir kurti.

„Gyvenimo linija“

Aprašymas. (Prieš atliekant šią užduotį, konsultuojamas asmuo turi jaustis ramus ir saugus.)

Ant popieriaus lapo brėžiama linija, kuri simbolizuoja gyvenimo kelią nuo gimimo iki mirties. Ant linijos pažymimas taškas, kuris parodo dabartinį momentą. Konsultuojamojo prašoma užsimerkti ir nukelti ją ateitį, t. y. įsivaizduoti save tada, kai šios problemos jau nebėra.

Užduoties formulavimo pavyzdys

- *„Įsivaizduok, kad prabėgo šiek tiek laiko ir problema išsisprendė pačiu geriausiu būdu. Kaip jautiesi, ką jauti? (Prašoma pasakyti, kaip jaučiasi. Leidžiama pajauti teigiamas emocijas.) Pagalvok, kaip tau pavyko problemą paversti galimybėmis? Kokių veiksmų atsisakei? Ką padarei?“*
- *„Puiku, tai tikrai geras sprendimas. O dabar pagalvok, koks dar gali būti – lygiai toks pat geras – sprendimas, padėsiantis tai įveikti?“*

Pastaba. Užduotį galima kartoti tol, kol konsultuojamas asmuo išvardija visus galimus sprendimus. Tai atlikus, konsultuojamojo prašoma grįžti į dabartį ir kiekvieną sprendimą (idėją) įvertinti ir pasirinkti kelis, kurie yra labiausiai patrauklūs. Pasirinkus sprendimus (idėjas), aptariama, ką galima nuveikti visa tai įgyvendinant šiuo metu, kaip esamą problemą pavesti tikslu.

- *„O dabar įvertink visus sprendimus ir pasirink labiausiai patikusius. Kaip manai, ar dabar gali tai padaryti? Ar tai padės pasiekti tikslą? Ko reikėtų imtis, kad sprendimas būtų realus?“*

„Stebuklo klausimai“

Pateikiant stebuklo klausimus, sprendimas ieškomas netiesioginiu būdu.

Užduoties formulavimo pavyzdys

- *„Jei įvyktų stebuklas, kaip sužinotum, kad problema išsisprendė? Kas bus kitaip? Kas pasikeis?“*

- *Jei situacija pasikeis, ką darysi kitaip?*
- *Įsivaizduok, kad sutikai burtininkę. Ji – visagalė ir lengvai išspręs tavo bėdas, tačiau jai reikia labai tiksliai nusakyti savo norą. Ką akcentuotum? Ką ir kaip pasakytum (lieptum) keisti?*
- *Jei tikslo siekimas būtų žaidimas, kokios būtų jo taisyklės?*

„Kino filmo statymas“

Aprašymas. Nusikalsti linkusio vaiko prašoma įsivaizduoti, kad jis stebi kino filmą, rodantį jo dabartinį gyvenimą (gyvenimą su problema). Pažiūrėjus filmą, siūloma pakeisti scenarijų taip, kad problemos nebūtų. Konsultantas klausia:

- Ką norėtum pakeisti, kad scenarijus būtų be problemos, o pabaiga laiminga?
- Kaip susiklostys ateitis, kai ką nors pakeisi?
- Ką dar galima pakeisti, kad filmo pabaiga būtų laiminga?
- Ko nereikėtų keisti?
- Kaip sužinosi, kad būtent šis pakeitimas pakeis scenarijų ir bus sėkmingas?
- Kokius pakeitimus galima atlikti dabartyje (aptariant praeities ir ateities pakeitimus)?
- Ką naujo pastebėjai aptariant situaciją?

„Sėkmės istorijų kūrimas“

Aprašymas. Nusikalsti linkusio vaiko prašoma papasakoti panašių istorijų, kaip ir jo, tik sėkmingai pasibaigusių, t. y. problemos buvo išspręstos. Konsultantas domisi:

- Kas buvo daroma kitaip?
- Ko tikėjosi (norėjo) istorijos pagrindinis herojus?
- Ką galėjo padaryti geriau?
- Kas jam padėjo?
- Kas paskatino imtis veiksmų?
- Ką galima pritaikyti sau?
- Kokie veiksmai labiausiai tiktų sprendžiant tavo problemą / siekiant tikslo?

Svajonių šalis

Aprašymas. Vaiko prašoma, nekritikuojant ir nevertinant savęs, surašyti visus savo norus ir svajones. Pabrėžiama, kad svajojant nereikia vertinti. Užduoties esmė – surašyti kiek galima daugiau svajonių. Po to prašoma peržiūrėti svajonių sąrašą ir pasirinkti tris–penkias svajones, kurias labiausiai norėtusi pasiekti. Jei linkusiam nusikalsti vaikui ar jo tėvams (globėjams) svajoti yra sudėtinga, siūloma pratęsti sakinius:

„Aš noriu...“

„Jei būtų visos sąlygos, tai norėčiau...“

5.6. Baimių ir klaidingų įsitikinimų įveikimas

Konsultacijos metu ieškoma konstruktyvių sprendimų, aptariami įsitikinimai ir kliūtys, trukdančios pasiekti norimą tikslą. Konsultacijos metu užduodami klausimai, skatinantys mąstyti plačiau ir giliau:

- O ką galėtum padaryti, jei turėtum visus išteklius?
- Kas tuo suinteresuotas dar? Ar galėtum pasikviesti į pagalbą?
- O jei tai turėtum (kai, pavyzdžiui, teisinasi, jog trūksta laiko ir pan.), tai kas tada būtų kitaip?
- O ką dabar darai, kas ap sunkina situaciją?

Aptariant trukdžius, labai svarbu atkreipti dėmesį į sritis, kurias nusikalsti linkęs vaikas gali kontroliuoti. Į tai, ką siekdamas tikslo jis gali padaryti pats. Konsultacijos metu stengiamasi suprasti, kas trukdo konsultuojamam asmeniui pasiekti rezultatą. Padedama įsisąmoninti ir išanalizuoti kliūtis.

Konsultacijos pavyzdys

Vaikas: „Aš praleidau daug pamokų ir nebegaliu pasivyti klasės draugų.“

Specialistas: „Taip, tikrai esi praleidęs nemažai pamokų. O jei galėtum daryti viską, ko griebtumeis, kad pasivytum draugus?“

Vaikas: „Net nežinau, man atrodo, kad nieko.“

Specialistas: „O jei visos galimybės ir visi resursai (laikas, mokytojai, draugai, pinigai) būtų tavo rankose, kaip tuomet?“

Vaikas: „Na gal pasisamdyciau gerą mokytoją.“

Aptarinėdamas kliūtis ir ieškodamas jų įveikimo būdų, nusikalsti linkęs vaikas tikisi palaikymo ir supratimo. Todėl konsultantas turi būti draugiškas ir skatinti pozityvų mąstymą bei drąsą.

Metodai, padedantys įveikti baimes ir klaidingus įsitikinimus

„Blogiausia pasekmė“

Šis metodas gali būti naudojamas, kai linkęs nusikalsti vaikas ar jo tėvai (globėjai) atsisako galvoti apie naujas galimybes ir nuolat kartoja, kad tai neįmanoma, negaliu ir pan. Jie pateikia daugybę argumentų, kad geriau nieko nekeisti, t. y. nesprenžia problemos ir neieško naujų galimybių.

Aprašymas. Konsultantas prašo sugalvoti kiek galima daugiau pasekmių, galinčių įvykti, jei sprendimas nebus atrastas. Po to prašoma pagalvoti apie kiekvieną pasekmę ir ką būtų galima padaryti dabar arba ateityje, kad numatyta pasekmė neįvyktų.

Užduoties formulavimo pavyzdys

- 1. Sakai, kad nieko negali pakeisti. Įsivaizduok – situacija nepasikeičia. Parašyk (pasakyk) visas galimas neigiamas pasekmes, jei niekas nesikeis.*
- 2. Jei teisingai suprantu, tai manai, jog jokios išėties nėra. Tavo nuomone, kokios gali būti pasekmės? Kaip tai paveiks tavo gyvenimą ateityje? Aptarkime kartu. Siūlau sakyti iš eilės – vieną pasekmę sugalvok tu, o kitą sugalvosiu aš. Tokiu būdu sudarysime pasekmių sąrašą ir pagalvosime, kaip joms pasirošti. Ar gerai?*
- 3. Įsivaizduok, kad esi piktasis burtininkas (burtininkė), seniai stebintis berniuką (mergaitę). Jis išnaudoja esamą situaciją ir sudaro tolimesnių įvykių sąrašą. Ką jis užrašo savo knygoje? O dar ką? Dar?*

„Atrask tikrąją priežastį“

Šis metodas gali būti naudojamas nusikalsti linkusiam vaikui vardijant įvairias priežastis, blokuojančias sprendimų paiešką: „negaliu, nes“, „tai man netinka“, „kiti geriau moka nei aš“ ir t. t.

Aprašymas. Konsultantas surašo visus „ne“ ir prašo išsirinkti vieną, labiausiai įtikinančią priežastį, jog sprendimo nėra. Tada domisi, kodėl likusios prie-

žastys buvo atmestos, kodėl jos nėra tokios tvirtos, kaip pasirinktoji. Tokiu būdu yra sukeliama abejonė išsakytomis priežastimis. Pabaigoje aptariama pasirinktoji priežastis.

„Apsidrausk“

Tai užduotis, kurios metu aptariami pavojai ir analizuojama, kur galima rasti pagalbą šalinant galimas ar esamas kliūtis. Atliekant užduotį išsakytos mintys užrašomos žemiau pateiktoje lentelėje.

Kas tau gali padėti įgyvendinti šią svajonę (pasiekti tikslą)?	Kas tau gali sutrukdyti, kokius matai pavojus?	Iš ko ir kaip sėmsies energijos, drąsos ir pasitikėjimo?

5.7. Veiksmų plano sudarymas

Konsultacijos metu konsultuojamam asmeniui padedama pasirinkti optimaliausią, geriausią ir labiausia priimtina sprendimą, numatomi pirmi žingsniai ir tolimesni veiksmai, leisiantys pasiekti tikslą.

Šio etapo metu apibendrinama ir atsakoma į klausimus:

- **Konkretizuojamas tikslas.** Kokio rezultato tikiesi?
- **Rezultato apibūdinimas.** Kaip sužinosiu, kad tikslą pasiekiau? Kas pasikeis?
- **Veiksmų sekos numatymas.** Kokius žengsi žingsnius, kad tikslas būtų pasiektas? Kaip manai, kas yra svarbiausia? Kokia veiksmų seka tau leis pasiekti norimą tikslą? Koks bus tavo kitas žingsnis?
- **Išteklių ir galimos pagalbos numatymas.** Kokie ištekliai užtikrins tikslo pasiekimą: laikas, žinios, žmonės, asmeninės galimybės, kita. Kokios tau pagalbos dar reikės? Kaip gausi pagalbą? Kada ja pasinaudos?

Veiksmų plano sudarymo metu svarbu įsitikinti, kad nusikalsti linkęs vaikas yra pasiruošęs (subrendęs) pokyčiams ir motyvuotas pradėti veikti. Pasiruošimą veikti parodo galutinio rezultato žinojimas, aiškus supratimas, kodėl tai „man svarbu“, žinojimas, ką reikia nuveikti, kaip tai bus daroma ir pan. Taip pat

motyvacijos stiprumą galima įvertinti pagal skalių metodą, prašant įvertinti balais nuo 1 iki 10 pasirošimą įgyvendinti veiksmų planą iki galo.

5.8. Sprendimo ir atsakomybės už sprendimo įgyvendinimą priėmimas

Konsultacijos metu sustiprinama motyvacija ir atsakomybė. Šiame etape stiprinamas susitarimas ir motyvacija įgyvendinant priimtus sprendimus. Atminkite, jog nepriekaištingai sudarytas planas – tai dar ne susitarimas. Stiprinant atsakomybę bei pasiryžimą veikti, būtina atsižvelgti į:

Laiko intervalo nustatymą. Kai konsultuojamas asmuo negali pasakyti, kada bus pasiektas tikslas, tai rodo, kad jis dar nepasiruošęs pradėti jo siekti. Tad konsultantas vėl turi grįžti prie prieš tai buvusių etapų aptarimo. Tai atsitinka dažniausiai, kai:

- nusikalsti linkęs vaikas įvardija ne savo, o kitų asmenų išsakytus tikslus, pavyzdžiui, „mama nori, kad baigčiau mokyklą“, „mokytoja prašo“ ir pan.;
- kai lieka neaptartų baimių ir kliūčių, kurių neaptarus ir nesuradus jų įveikimo būdų, sprendimas nepriimamas;
- kai linkęs nusikalsti vaikas negali pasakyti, kodėl tai jam naudinga.

Norint įsitikinti, ar konsultuojamas asmuo įsivaizduoja, kada tikslas (rezultatas) bus pasiektas, gali būti užduodami klausimai: „Kada bus pasiektas tikslas? Kada baigsi? Kai pasieksi tikslą, kas bus tada? Kas tau asmeniškai vertinga, kai pasieksi tikslą?“ Taip pat gali būti naudojami pokytį bei naudą atskleidžiantys klausimai: „Vertinant nuo 1 iki 10, kiek pagerės situacija, lyginant su dabartimi? Kas atsitiks, jei nieko nedarysi? Kaip galvoji, kokios bus pasekmės, jei nepavyks įgyvendinti šio plano? Kokia bus nauda, įvykdžius šį planą? Kodėl tau taip svarbu?“

Pirmojo žingsnio apibūdinimą. Kalbant apie elgesio pokyčius reikėtų nepamiršti, kad sprendimas kažką keisti reikalauja daug pastangų ir vidinės energijos. Pasikeitimai (pokyčiai) yra susiję su nežinia ir gali gąsdinti. Jei konsultacijos metu buvo aptartos galimybės ir nusikalsti linkęs vaikas atrado pasikeitimo naudą, tai dar nereiškia, kad jis pradės elgtis kitaip. Kodėl? Viena iš priežasčių – nežinojimas nuo ko pradėti, kokį žingsnį žengti patį pirmą. Taigi

„pirmo žingsnio“ aiškus įsivaizdavimas yra būtinas, pradedant siekti numatyto tikslo. Numatant pirmą žingsnį, gali būti užduodami klausimai: „Koks bus pirmas žingsnis (nuo ko pradėsi)? Ką turėtum padaryti pradžioje? Kas gali sutrukdyti?“

Pradžios įvardijimą. Kada pradėsi? Ką darysi? Tai klausimai, skatinantys priiimti atsakomybę. Stiprinat atsakomybę, galima aptarti, kaip apie atliktus veiksmus (pirmą žingsnį) nusikalsti linkęs vaikas informuos konsultantą. Gali būti užduodami klausimai: „Kaip sužinosiu, kad tai padarei? Kas bus, jei nepadarysi? Kaip galiu tau padėti įvykdyti pažadą? Kaip save apdovanosi?“

Kai konsultuojamas asmuo priima sprendimus ir konsultacija artėja link pabaigos, verta pasidomėti: „Ką naujo sužinojai? Kas vertinga buvo tau šios konsultacijos metu? Kokia patirtis tau buvo svarbi?“ Tai klausimai, užtvirtinantys konsultacijos metu įgytą patirtį.

Konsultacijos pabaigoje konsultantas padėkoja konsultuojamam asmeniui už nuoširdų pokalbį, išsako savo mintis, kurios atspindi tikėjimą linkusio nusikalsti vaiko galimybėmis, pasidalina asmeniniais įspūdžiais ir įgyta patirtimi.

Nepamirškime, kad kiekvienas mūsų sutiktas vaikas yra mūsų mokytojas. Būtent jo dėka mes kaupiame patirtį ir tampame tikrais specialistais.

Naudota literatūra

1. Bendravimo psichologija. (Vadovėlis). Kaunas: Technologija, 2001.
2. Covey St. Septyni sėkmės lydimų žmonių įpročiai. Kaunas: Mijalba, 2006.
3. Dovydaitienė M. Trumpalaikio konsultavimo principai. Vilnius: VU leidykla, 2008.
4. Downey M. Effective coaching. 2007.
5. Gintilienė G. Vaiko psichologinis įvertinimas. Vilnius: VU leidykla, 2008.
6. Goleman D., Boyatzis R., McKee A. Lyderystė. Kaip vadovauti pasitelkiant emocinį intelektą. Kaunas: Smaltijos leidykla, 2007.
7. Norhthouse P. Leadership: theory and practice. London: Sage publications, 1997.
8. Vaikų psichologinis konsultavimas. Vilnius: Presvika, 1999.
9. Vaikų psichologinis konsultavimas: vadovėlis. Vilnius: VU leidykla, 2008.
10. Wilson C. Best Practice In Performance Coaching. London and Philadelphia, 2007.
11. Žukauskienė R. Raidos psichologija. Vilnius: Margi raštai, 2002.
12. О'Нил М. Б. Коучинг руководителей: твёрдость и открытость. Изд.: МАК, 2007.
13. Уитмор Дж. Коучинг высокой эффективности. Изд.: МАК, 2005.

Linkusių nusikalsti vaikų konsultavimas: praktiniai patarimai

Užsakyamas 10 137. Tiražas 8 010 egz.
Išleido ir spausdino UAB „Baltijos kopija“,
Kareivių g. 13B, LT-09109 Vilnius
Puslapis internete www.kopija.lt